

ПЯЩАК

ВЫДАЊНЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСЬВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРА
КЛІУЛЕНД
ЗША

№ 9 1991

Арлен Кашкуревіч

Успаміны пра Ёладзіміра Караткевіча
і фрагменты з творчай спадчыны паэта, раней нідзе не друкаваныя,
чытайце на бач. 42-52.

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovicy,
Cleveland, Ohio, USA.

Рэдакцыйная калегія: Міхась Белямук (сакратар), Янка Салавянюк,
Сябр -- Сяргей Карніловіч, Іна Каханоўская, Вольга
Дубаневіч(МакДэрмат), Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка.

Editorial board: Michael Bielumuk (Secretary), Jan Solowienuk,
Members -- Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga Dubanevich (Mc
Dermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka.

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Анато́ль Бель, Васіль Быкаў, Іосі́ф Юхо.

Прозьвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
M. Bielumuk
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

Міхась Кавыль. Слуцкім героям. 3

Пад бел-чырвона-белым сьцягам

Аляксандр Мікалайчанка. Эпіцэнтр, што прывёў Беларусь да свабоды. 4
Анатоль Белы, Аўген Гучок, Сяржук Плыткевіч. 25 жніўня — што далей? 9

Згукі Бацькаўшчыны

Васіль Быкаў. «Нас чакае зацятая барацьба». 14
Леанід Лыч. Каб жыла Беларусь. 19

Наша гісторыя

Міхась Белямук. Эмблема на шчыце герба «Пагоня» 23

Памяць зямлі

А.С. Калісьці ў Менску. 29
Успаміны Яўгена Ціхановіча. 34
Леанід Крыгман. Баляда аб школьным сябры. 42
Лісты і вершы Ўладзіміра Караткевіча. 45

Роднае слова

Святлана Анатольева. Калі паэт «асыпаецца песьняй». 53
Масей Сяднёў. З «Масеевай кнігі». 55
Святлана Белая. Максімава Яраславія. 56
Пётра Звонны. Ідуць жаўнеры Беларусы 61

3 жыцця эміграцыі. 63

Андрэй Карпук. Мастацкая распрацоўка макета вокладкі, шрыфтоў і заставак рубрык.

Мікола Рыжы. Плякат Аркадзь Смоліч

На першай бачынцы вокладкі: **Міхал Басалыга.** Слуцкі князь Аляксандр Уладзіміравіч Алелька

На чацьвёртай бачынцы вокладкі: **Яўген Ціхановіч.** 3 Новым 1992 годам!

СЛУЦКІМ ГЭРОЯМ

Слуцкім героям.

Не адзін жыць лістапац
Агульміць у нябэзай жоўтым лісьціам,
Будучы вёснай наведваць сад
З салаўём, шгабяткім, голасістым

Над магіламі тых, што ішлі
У бой, надройны, з думай аб волі,
Нававажыліць сон кавылі,
Да вяртвы нэ змоўкаць скуралісь.

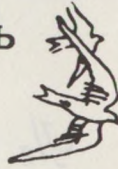
Трымазе хтось, кургане ўдаро,
Каб рассяпаць увесну зярняці,
Спайканецца сацікі на «урэз»,
На аскерках іржавых гранатэ.

Скляпа ськот гаспадар зямлі.
Там, дзе з вавлі змоўка і зброя,
Шугае чысца абэліск
З двума словамі: «Слуцкім героям»
Міхась Кавыль.

ПАД БЯ-ЧЫРВОНА-БЯЛЫМ СЦЯГІМ

Эпіцэнтр, што прывёў Беларусь да свабоды

Аляксандр Мікалайчанка

У Менску ёсць чуйны барометр палітычнага жыцця Беларусі. Не, гэта не Дом Ураду, дзе засядае парламэнт — там больш балбатні і дробных спрэчак, і не нашыя буйнешыя навуковыя інстытуты — студэнцтва нашае спіць, не адгукваецца на падзеі, і не Камароўскі базар, дзе цэны растуць з кожнай хвілінай. Гэта былая плошча Леніна, якая сёння носіць найменне плошча Рэспублікі. На працягу трох апошніх гадоў Плошча патрабавала ад тых, хто мае канкрэтную ўладу, прыняць праграму па ліквідацыі паступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС, законаў па адраджэнню нацыянальнай культуры і мовы, адстаўкі беларускага «генсека» Яфрэма Сакалова і старшыні Вярхоўнага Савета Мікалая Дземянца. Людзі плошчы гнеўна асудзілі разгук рэакцыйнай ваеншчыны ў Тбілісі, Баку і Вільні, выступілі супроць падпісаньня нова-агароўскага саюзнага пагадненьня. Плошча, якую партакратыя ахрысьціла натоўпам, сёлетнім красавіком вывела на палітычную арэну рабочых Менска, Воршы, Гомеля ды іншых гарадоў рэспублікі, што заявілі свой пратэст супроць палітыкі надвышэньняў цэнаў, выказаліся за дэпартызацыю прадпрыемстваў, дзяржаўных, судовых, навучальных і іншых установаў.

Плошча паказала, што яна—голос беларускага народу, што яна сама народ, калі пачынаўся яе гістарычны тыдзень: з 19 па 25 жніўня 1991 года. Але пра ўсё — па парадку.

19 жніўня. Раніцай гэтага дня я паехаў у Дом друку, нічога ня ведаючы пра

маскоўскія падзеі, каб распачаць выпуск чарговага нумара газэты «Добры вечар». Ужо ў цягніку мятро я заўважыў такое, чаго раней не бачыў. Менчукі, заўжды ўсьмешлівыя і вясёлыя раптам сьцішыліся, перамаўляліся напайголаса, некаторыя азіраліся па баках. Да сляху далятала абрэвіятура «ГКЧП», фразы: «Гарбачоў захварэў і ня можа кіраваць дзяржавай... Улада — у Янаева, Пугі, Язава і Кручкова...» Я зразумеў: здарыўся — дзяржаўны пераварот, на чале ўнутранай імперыі — хунта. Калі прыйшоў у друкарню, па радыё прагучала першая пастанова «ГКЧП». Забараняліся шэсьці, мітынгі, дэманстрацыі, штраікі... Уводзілася цензура для сродкаў масавай інфармацыі... Заклікалася мацаваць дысцыпліну... Аб'яўлялася вяршэнства Канстытуцыі СССР па ўсёй краіне...

А вось і канкрэтны «падарунак»: першая паласа «Добрага вечара» поўнасьцю перавёрстаецца — трэба друкаваць дакумэнты «гекачэпістаў». Нумар затрымаецца. У рэдакцыйным «Пасьяслоўі» адзначаецца, што ўлада мяняецца, а Гарбачоў адхілены ад сваёй пасады.

Вечарам іду на Плошчу. Тут ужо групамі тоўпяцца людзі вакол дэпутатаў БНФ у Вярхоўным Савеце і дэпутатаў «Дэмакратычнай пляні» зь Менскага гарсавету. Ім даводзіцца адказваць на пытаньні безь перапынку. Усё зразумела: «ГКЧП» — дыктатура, якая ставіць за мэту адкінуць усе народы да сталінска-брэжнеўскай мадэлі талітарызму. Дэпутаты распавядаюць, што іхняя спроба пагутарыць зь Мікалаем Дземянцем,

каб тэрмінова склікаць нечарговую сэсію ВС БССР ды асудзіць хунту, падтрымкі ў старшыні Вярхоўнага Савета не атрымала. Дэпутаты зьбіраюць подпісы сваіх калег з патрабаваньнем тэрмінова склікаць нечарговую сэсію Вярхоўнага Савета і Менскага гарадскога Савета. Позна ўвечары засядае сойм БНФ разам зь лідэрамі дэмакратычных партыяў, дзе вырашана падтрымаць заклік Барыса Ельцына і распачаць штраік.

На вуліцах пакуль што спакойна — танкаў не бачна...

20 жніўня. Рэдакцыя «Добрага вечара» рашае змагацца з хунтай. Наш «галава» — Міхась Расолька дае мне тэрміновае даручэньне: зрабіць бліц-інтэрвю, каб высветліць адносіны людзей да апошніх падзей у СССР. Меркаваньні цікавыя. Большасьць менчукоў не прымаюць дыктатуры, асуджаюць дзяржаўны пераварот, патрабуюць, каб па тэлебачаньні перад народамі выступіў сам Гарбачоў. Толькі адзін вэтэран вайны поўнасьцю падтрымаў надзвычайны камітэт і зьдэліва пацікавіўся ў рэпарцёра: ці хутка зачыняць нашу газэту?

Ранішняя навіна: не выйшла маладзёжная газэта «Знамя юности», вядомая агульнадэмакратычнымі поглядамі.

Гарадзкія дэпутаты ня здолелі сабраць прэзыдыюм або сэсію. Але ад імя ініцыятыўнай групы ўжо зроблены зварот да менчукоў пра прызнаньне «ГКЧП». У дакумэнце сказана: «...змоўніцкімі мэтамі самазванна камітэт адхіліў ад улады законна абранага Прэзідэнта Гарбачова».

Ня веру вачам: група журналістаў газэты «Звязда» выступіла з заявай супраць хунты...

У друку—зварот да беларускага народу ў Прэзыдыюм ВС БССР і Заява ЦК КПБ. Першы дакумэнт заклікае народ да спакою, дысцыпліны, аб'яцае, што ў Бе-

ларусі будуць дзейнічаць толькі законы Канстытуцыі рэспублікі. Але ад «ГКЧП» не адмяжоўваецца. Другі—фактычна падтрымлівае надзвычайнікаў, амаль поўнасьцю цытуючы кавалкі іхніх заяваў ды пастановаў, у замакуглываным выглядзе загадвае сваім актывістам тлумачыць на сельніцтву дзейнасьць самазванцаў.

Вечарам а 18-й гадзіне — мітынг на Плошчы. Запісваюся на выступ у сп.Юрыя Хадзькі. Народныя дэпутаты Беларусі Зянон Пазыняк, Віктар Радамысльскі (а. Віктар), Сяргей Антончык, Пятро Садоўскі, Лявон Зданевіч і інш. выкрываюць талітарысцкую сутнасьць перавароту, здрадніцтва Старшыні Вярхоўнага Савета БССР Мікалая Дземянца і першага сакратара ЦК КПБ Анатоля Малафеева, заклікаюць народ (а людзей сюды сабралася некалькі дзесяткаў тысяч) да штраіку, да аднаўленьня на адзіночэй плятформе—плятформе незалежнасьці Беларусі й абароны дэмакратыі. Натхніла выступленьне вайскоўца, які паведаміў, што створаны саюз афіцэраў, які паставіў за мэту супрацьдзейнічаць хунце, зрабіць усё магчымае, каб абараніць маладую беларускую дэмакратыю.

Тут абвешчаюцца паведамленьні з Масквы, што на бок абаронцаў Белага дому пераходзіць усё больш і больш вайскоўцаў з Таманскай і Кантэміраўскай дывізіяў ПДВ, міліцэйскіх падразьдзяленьняў, што хунта не адважылася ўзяць пад кантроль Санкт-Пецярбург, дзе абстаноўку кантралюе мэр горада Сабчак.

Мне не ўдаецца сказаць слова на мітынг—зашмат людзей выступіла перада мной. Але ўпэўненасьць, што хунта васьмь «дасьць дуба» не пакідае мяне

21 жніўня. Раніцай купіў газэту «Свабода». Пад загалоўкам «Апазыцыя патрабуе скліканьня сэсіі» друкуецца дыктафонны запіс размовы між дэпутатамі ад апазыцыі і Мікалаем Дземянцем.

Запіс зроблены 19 жніўня, калі тыя за-
віталі да яго і запатрабавалі скліканьня
нечарговай сэсіі. На ўсякі выпадак зана-
тоўваю цытаты з адказаў Дземянця:

«Вы з Гарбачовым сустрэкаліся? Вы
ведаеце, чаму нарадзілася ў яго гэтая
заява?... Гарбачоў прыйшоў за шэсьць
гадоў да цяжкага становішча, у якім ён
і заўсёды быў. Гэта група, а дакладней
сказаць — Янаеў, былі зь ім разам, гэ-
тая заява нарадзілася разам з Гарба-
човым. Па стане ягонага здароўя...»

«Яшчэ раз паўтараю: Гарбачоў псы-
халогічна вычарпаў «сябе». Ён ня ведае,
што далей яму рабіць. Ён кажа: я далей
не магу, давайце думаць разам. Вось і
давялося па Канстытуцыі часова выка-
наць абавязкі Янаева. Прэзыдэнт за суткі
да гэтага пайшоў у адстаўку... Вам ня-
ма патрэбы зьбіраць сэсію. Гарбачоў сам
за сябе вырашыў. Ён сыйшоў, а жыцьцё
будзе працягвацца. Нам, беларусам, ні
хто «не пагражае і ня трэба падбухтор-
ваць людзей». Наконт выкананьня рас-
параджэньняў Янаева: «А што Вы хочаце,
каб я выконваў?»

Вечарам — мітынг на Плошчы. Зноў
шматысячны натоўп. Мы ўжо ведаем,
што начная атака бронетэхнікі адбітая
абаронцамі Белага дома. Але трое мала-
дых масквічоў загінулі. Выступаюць на-
родныя дэпутаты Беларусі. Прамовы па-
льмяныя, асабліва — а.Віктара, які харак-
тарызуе пераварот як знак таго, што эры
Антыхрыста на зямлі прыходзіць канец...

Я стаю ў групе тых, хто рыхтуецца
выступаць, нечакана да мяне звяртаецца
Зянон Пазьняк: «Ты добра ведаеш жур-
наліста Дзімітрыя Маліноўскага? Што гэ-
та за чалавек?» «Дэмакратычны журна-
ліст. Нармальны чалавек», — адказваю.
«Прыстойны, прыстойны журналіст», —
нехта гаворыць з-за маёй сьпіны.

Аказалася, пытаньне было задана не
дарэмна. Спадар Зянон, калі ўзыйшоў на

трыбуну, зачытаў запіску Дзімы Маліноў
скага: «З Гарбачовым наладжана сувязь.
Ён цудоўна сябе адчувае. Прэзыдэнт
асуджае хунту, да яго ў Крым выляцела
дэпутацыя ВС РСФСР на чале зь віцэ-
прэзыдэнтам Расіі Руцкім...» Упершыню
за гэтыя дні стала лягчэй дыхаць Людзі
абдымаюцца. Цалуюць адзін аднаго.

22 жніўня. Дзень перамогі над хун-
тай. Увечары на мітынг былі лёзунгі:
«Далоў КПБ!», «Жыве Беларусь!» дайшла
чарга і да мяне. Я ад імя дэмакратычных
журналістаў павіншаваў людзей зь пера-
могай над дыктатурай і запатрабаваў на
цыяналізацыю выдавецтва ЦК КПБ, абаро-
ны беларускага друкаванага слова ад
рыначнай каньютуры і палітычных амбі-
цыяў бальшавіцкіх партфункцыянераў.
Свой выступ завяршыў вершам, напіса-
ным у ноч з 19 на 20 жніўня:

*Калі ваўкі гуртуюцца ў зграю,
Спакою, чалавеча, не шукай.
Калі Вандэя галаву ўздымае,
Сьлязам сіročым ліцца цераз край.
Ёй напляваць, што ёсьць Мараль і Права,
Што ёсьць Народ і Сувэрэнітэт...
У гэтай самазваннае аравы
Паўсюду сьлед злачынны і крывава:
Баку, Тбілісі, Вільня, Прэзыдэнт!
Галоснасьць не шануюць прайдзісьветы—
Яна ім, як у лесе барана.
І вось ужо зачынены газэты,
Ў якіх не тыражуецца мана...
І ўжо няма расейскага канала...
І хлусяць аглядальнікі Цэтэ...
Ды сьвішча па-над намі паганяла—
Кнтут бальшавіцкі ў Пугавай руцэ.
І нас яна за горла хутка схопіць,
І нам залье сьвінцом гарачым рот,
Калі ўсёй грамадой не скажам: хопіць!
Калі не аб'яднаем у фронт.
Калі за лёс дзяцей, жанок ды ўнукаў.
За праўды лёс і Роднае зямлі
Нам будзе даражэй прымус-прынука —
Ярмо сканструявана ў Крамлі.*

24 жніўня. Мы, актывісты БНФ, зноў
на плошчы з дзевяці гадзін раніцы. Людзі
паступова запаўняюць пляц, у цэнтры
якога майструюць трыбуну. У зале пася-
джэньняў Вярхоўнага Савета дэпутаты

вядуць бескампрамісны бой, каб на паве-
стку дня былі вынесены надзённыя пы-
таньні: аб палітычным моманце ў краіне
і адносінах да саюзнага дагавора.

Дэпутацкая апазыцыя настойвае на
прыцягненьні да палітычнай і юрыдыч-
най адказнасьці тых, хто сваёй дзейна-
сьцю або бязьдзеяньнем патураў хунце.
Яна патрабуе спыніць дзейнасьць КПСС—
КПБ, надаць поўную незалежнасьць Бе-
ларусі... Таго-ж патрабуюць і маніфэстан-
ты на плошчы. Выбіраецца дэлегацыя ад
мінчан у ВС БССР, каб выказаць свае
патрабаваньні...

Што рабіць далей? Чым яшчэ дапа-
мчы нашым дэпутатам? З гэтымі пытань-
нямі падыходжу да сяброў сойма БНФ.
Мастак Мікола Купава прапаноўвае ста-
рыць некалькі груп, кожная з плякатамі
«Усе на плошчу Леніна!», пройдуць па
вакзале, каля ГУМа, станцыі мятро на
полошчы Якуба Коласа, каб запрасіць
мінчан на пляц. Знаходзім хлапцаў зь
бел-чырвона-белымі сыцягамі, яны бя-
руць плякаты, і ўсе разам адпраўляем
на стратэгічныя аб'екты. Адно з груп па-
справаваць вяду да ГУМа. Па дарозе да
нас далучаюцца людзі. Цяпер не страш-
ныя правакацыі прыхільнікаў партакра-
тыі. Міліцыя захоўвае нейтралітэт. Па
дарозе па-руску і беларуску абвясчаем:

—Мінчане! Каму сорамна жыць пад
уладай беларускіх партакратаў, здрадзі
ўшых Канстытуцыі, — усе на плошчу Ле-
ніна! Далоў Дземянця, далоў Малафее-
ва й яго здрадніцкі ЦК! Усе на плошчу!

Людзі падыходзяць да нас, цікавя-
ца. Паказваем «Народную газэту» за 24,
дзе надрукаваны артыкул, як народны дэ-
путат СССР А.Малафееў быў адзіным ча-
лавекам, які на Прэзыдыюме ВС БССР ус-
трымаўся ад асуджэньня «гекачэпістаў»

Працуем плённа. Многія з сустрэч-
ных адпраўляюцца на пляц, каб падтры-
маць дэпутатаў. Праз дзьве гадзіны вяр-

таемся на плошчу. Запісваюся ў ства-
раемую нацыянальную гвардыю. І тут-жа
праца: ахоўваць ад натоўпу дэпутатаў-
партакратаў, якія выходзілі на абед, бо
люд разгневаны, можа кінуцца на іх.

Але ўсіх абараніць немагчыма, занад-
та іх шмат, як караедаў на дрэве. Людзі
прарваліся праз ланцуг да цэкоўскага
сакратара В.Ціхіні і наплявалі таму ў
твар...

Сэсія чуе плошчу. Запатабаваў сувэ-
рэннітэту і незалежнасьці для Беларусі
наш прэм'ер Кебіч. Шматлікія дэпутаты-
камуністы выходзяць з КПСС і Малафее-
ву выказацца не даюць. Дэпутаты проста
сьцягваюць яго з трыбуны: ніхто не
жадае слухаць паслугача хунты. Я пера-
канаўся ў адным: ніколі КПБ не губляла
так свой аўтарытэт. Дзень для мяне за-
вяршаецца а 9 гадзіне вечара. Камандзір
нацыянальнай гвардыі папярэджвае пра
тое, каб кожны з нас заўтра быў у сваёй
роце а 9 гадзіне раніцы.

25 жніўня. Напярэдні ў праграме
«Час» прагучала вядомая заява Прэзы-
дэнта СССР аб зьняцьці зь сябе поўна-
моцтваў Генсека КПСС, яго прапанова аб
самароспуску партыі, указ аб дэпартыза-
цыі дзяржаўных структур і аб маёмасьці
КПСС. Таму раніцай наш узвод накіроў-
ваюць на ахову будынка ЦК КПБ з боку
архіва. Мінгарсавет ужо прыняў рашэнь
не апячатаць партыйныя будынкi. Мы
накіроўваемся ахоўваць ЦК КПБ.

А ў залі пасяджэньняў ВС БССР ад-
бываецца нешта неверагоднае: адно за
адным прымаюць сэнасацыйныя рашэньні:
аб часовым спыненні дзейнасьці КПБ,
дэпартызацыі, перадачы партыйнай маё-
масьці дзяржаве. Не дапамагае А.Мала-
фееву й яго заява аб выхадзе КПБ з
КПСС. Ідзе ў адстаўку Дземянця.

Нацыянальныя гвардзейцы крычаць
«Жыве Беларусь!», паціскаюць адзін ад-
наму рукі.

Перад галоўным уваходам у будынак ЦК сталіцы ў вянках труна з партрэтам Маркса, адно вока якога перавязана чорнай стужкай, нібыта пірата. А на «пацешным плякаце» выведзена: «Слава КПСС!» У труну кідаюць капейкі і нават рублі. Людзі весела падыходзяць, сьмяюцца і жартуюць. Што-ж сапраўды, за 73 гады нечалавечага эксперымента ўсім астабрыдла жыць пад уладай гэтай злавеснай сілы...

Раптам каля будынка ЦК КПБ спыняецца «Волга». Зь яе выходзіць... Яфрэм Сакалоў, былы беларускі генсек. Ён, нічога не разумеючы, быццам зваліўся з іншай планеты, глядзіць разгублена на труну. Аказваецца, Сакалоў прыехаў з адпачынку і нічога тоўкам ня ведае. Людзі пытаюцца яго пра Чарнобыль, сацыяльна-эканамічнае становішча рэспублікі. Сакалоў нешта гаворыць, апраўдваецца і спяшаецца разам з жанчынай сесыці ў «Волгу». Людзі плююць услед

машыне, нібыта нячыстай сіле, а ў позірках столькі адкрытай пагарды...

І ў гэты час радыё даносіць да нас паведамленьне з сэсіі: Дэкларацыя Вярхоўнага Савета аб дзяржаўнай незалежнасьці Беларусі нададзена канстытуцыйная сіла. Мы кідаемся ў абдымкі адзін да аднаго: ніколі на душы не было так лёгка.

Вяртаемся на плошчу. Тут пачынаецца мітынг. Ад імя дэмакратычных журналістаў рэспублікі я віншую ўсіх з перамогай. Больш нам ніхто і ніколі не заткне глоткі. Зьяўляюцца дэпутаты: Зянон Пазьняк, Лявон Баршэўскі, Лявон Зданевіч, Уладзімір Кавалёнак, Галіна Сямдзянава, Уладзімір Заблоцкі, Пятро Садоўскі, Яўген Новікаў, іншыя народныя абраньнікі. У іх руках кветкі. На тварах, упершыню за гэтыя дні—радасныя ўсьмішкі. Яны віншуюць нас зь перамогай, але мы разумеем, што ў беларускай дзяржавы будзе яшчэ не адно выпрабаваньне.

25 жніўня 1991 г. Фота М.Жілінскага

25 жніўня — што далей?..

Анатоль Белы, Аўген Гучок, Сяржук Плыткевіч

25 жніўня

20 гадзін 10 хвілін. Абвешчана незалежнасьць Беларусі. За Закон «Аб наданьні статусу Канстытуцыйнага закона дэкларацыі Вярхоўнага Савета БССР аб дзяржаўным суверэнітэце БССР» — прагаласавала 256 чалавек. Галасаваўшых супроць і устрымаўшыхся не было.

31 жніўня

Адбыўся нечарговы пленум ЦК ЛКСМБ. Камсамольцы адмежаваліся ад КПСС—КПБ і свой зварот да моладзі закончылі словамі: «Жыве Беларусь!»

1 верасьня

Беларусь і Украіна абмяняліся ратыфікацыйнымі граматамі.

2 верасьня

У Траецкім прадмесці, у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры закончылася дэманстрацыя выстаўкі, прысьвечанай Уладзіміру Караткевічу «Быў. Ёсьць. Будзе». На ёй глядачы маглі пазнаёміцца з рукапісам аўтабіяграфіі, шматлікімі фатаздымкамі паэта, яго асабістымі рэчамі.

3 верасьня

Польскі сэйм прызнаў незалежнасьць Беларусі.

5 верасьня

Мінгарсавет вярнуў Менску гістарычную назву Менск і герб.¹ Над будынкам гарсавета побач з яшчэ пакуль дзяржаўным сьцягам узьняты гістарычны белчырвона-белы сьцяг.

6 верасьня

Старшыня Савета Міністраў Беларусі

В.Кебіч прыбыў з афіцыйным візытам ў Рэспубліку Карэя.

13 верасьня

Прэзыдыюм СМ Беларусі прыняў рашэньне аб рэарганізацыі «Белавежскай пушчы» з завадна-паляўнічай гаспадаркі ў Дзяржаўны нацыянальны парк.

14 верасьня

У рэспубліканскіх газэтах надрукавана «Дэкларацыя Руху за дэмакратычныя рэформы ў Беларусі» Але яшчэ невядома, ці стане новы рух сапраўднай палітычнай сілай у рэспубліцы.

17 верасьня

Пачалася нечарговая сэсія ВС Беларусі.

18 верасьня

Старшынёй Вярхоўнага Савета Беларусі абраны Станіслаў Шушкевіч, вядомы беларускі дзяржаўны дзеяч і вучоны.

19 верасьня

Беларускі парлямэнт прыняў гістарычныя рашэньні аб назве, сьцягу і гербе Рэспублікі Беларусь. Нарэшце, наша Бацькаўшчына абвешчана: Рэспубліка Беларусь.

28 верасьня

Да Страшнёй ВС Беларусі Станіслава Шушкевіча зьвярнулася з заявай Рада Саюза журналістаў Беларусі. У ёй гаворыцца аб страшэнным стане, у якім апынуўся друк рэспублікі.

Душа беларуса...

Калі ёй баліць,

Яна не крычыць.

А цярпіліва маўчыць.

Чаму-ж так выходзіць? —

Хацеў-бы я знаць.

Баіцца, што будуць яе ушчуваць.

Аўген Гучок

1. Але Вярхоўны Савет Беларусі пакуль не зацьвердзіў за сталіцай Беларусі яе гістарычную назву.

3 кастрычніка

Сябры клюба «Спадчына» на сваім пасяджэнні прынялі Зварот да Эдуарда Шэварнадзе. У сувязі з перамовамі паміж РФССР і Літоўскай рэспублікай, клуб лічыў нагадаць кіраўніку расейскай дэлегацыі некаторыя факты з гісторыі станаўленьня савецка-літоўскіх адносін. Падкрэсліўшы, што урад РФССР — СССР, падпісваючы пагадненне без удзелу Беларусі, тройчы здраджаў інтарэсам ня толькі жыхароў Вільні і Віленшчыны, але нацыянальным інтарэсам усяго Беларускага народу, клуб прапанаваў

1. У перамовах павінны прыняць удзел паўнамоцныя прадстаўнікі Рэспублікі Беларусь.

2. Перамовы павінны праводзіцца пры поўнай галаснасці, канчатковае рашэнне Віленскага пытання павінна быць пастаўлена ў залежнасці ад вынікаў рэфэрэндумаў як у Віленскім краі, так і на тэрыторыях Рэспублікі Беларусь і Літоўскай рэспублікі.

8 кастрычніка

На 100-м годзе жыцця ў Вільні памежла старэйшая беларуская пісьменьніца, папличніца Максіма Багдановіча, актыўная ўдзельніца Адраджэння Беларусі Зоська Верас (Людвіка Антонаўна Войцік). Вечная памяць ёй.

11 кастрычніка

На адным з энергаблёкаў Чарнобыльскай АЭС узнік пажар, быў разбураны дах над блёкам. На шчасьце, пажар патушылі. Па звестках афіцыйных арганізацыяў, радыяцыйнай уцечкі не было.

3 гадзінаў першых катастрофы

(Цяпер ўжо гэта не сакрэт)

Ідзе актыўна адсяленьне

Людзей у асноўным на той сьвет.

Аўген Гучок

Сябры цэнтру «Беларусь», што ў Казахстане, прынялі зварот да беларусаў, якія жывуць за межамі Бацькаўшчыны.

«Хоць мы і далёка ад Беларусі, але павінны зразумець, што наступіў час дзейнічаць. Зямля Беларусі, яе патэнцыял павінны быць уласнасьцю беларусаў: і тых, якія цяпер у Беларусі, і тых, якія далёка ад яе межаў.

Цяпер, калі ў Беларусі зьяўляюцца новыя законы, мы павінны сказаць, аб гэтым парлямэнту Беларусі. Мы павінны сказаць аб тым, што больш двух мільёнаў беларусаў Сібіры, Прыбалтыкі, Казахстана, Польшчы, Заходняй Эўропы, Амэрыкі, Аўстраліі павінны мець права атрымаць грамадзянства новай Беларусі. Лёс гэтых людзей дазваляе ім быць грамадзянінам як той зямлі, якая корміць яго сям'ю, так і той далёкай спадчыны, дзе пакояцца яго дзяды, бацькі і дзе заўтра ён можа быць і сам.

Наш культурны асяродак зьвярнуўся ў беларускі парлямэнт з прапановай улічваць пры выпрацоўцы законаў гэтыя й іншыя інтарэсы беларусаў, якія жывуць сёння далёка ад яе межаў.

Мы зьвяртаемся да вас, паважаныя сябры, за падтрымкай, мы просім Вас папоўніць наш зварот Вашымі жаданьнямі і накіраваць іх у адрас старшыні Вярхоўнай Рады Беларусі доктара Станіслава Шушкевіча».

12-13 кастрычніка

У Доме літаратара адбыўся I-шы арганізацыйны зьезд Беларускага згуртаваньня вайскоўцаў, створанага 20 жніўня. Прыняты Статут БЗВ і Зварот да Вярхоўнага Савета, палітычных партыяў і народу Беларусі.

У Звароце сказана: «Мы, беларускія вайскоўцы, сумленна служылі краіне пад назвай Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, таму што гэта была і наша краіна. Зараз, калі Савецкі Саюз распадаецца, кожнаму трэба рабіць свой выбар. Дзесяткі тысяч беларусаў вайсковая служба раскідала па велізарных аб-

шарах Эўропы і Азіі. Розныя наш лёс, розныя палітычныя погляды, але ёсьць адно, што яднае нас усіх ад салдата да генерала, — і гэтае шчырае і незгасальнае любоў да сваёй Бацькаўшчыны. Дзе-б мы не праходзілі службу, але праз гады і далячыні нясем у сэрцы часьцінку Маці—Беларусі». Мэтай сваёй Беларускае згуртаваньне вайскоўцаў абвясціла прапаганду ідэі стварэньня нацыянальнага войска Рэспублікі Беларусь.

15 кастрычніка

Пачалася нечарговая сэсія Вярхоўнага Савета Беларусі. Сярод многіх пытанняў, якія выносяцца на яе абмеркаваньне — праэкт новай Канстытуцыі Беларусі. Першым Генеральным пракурорам Рэспублікі дэпутаты прызначылі народнага дэпутата СССР Ігнатвіча.

18 кастрычніка

Прынята пастанова Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь аб увядзеньні ў дзеянне закона «Аб грамадзянстве рэспублікі Беларусь». Згодна артыкула 17 права на набыцьцё грамадзянства рэспублікі Беларусь захоўваецца за асобамі, якія пастаянна пражывалі на тэрыторыі рэспублікі Беларусь, але былі прымушова выселены зь яе тэрыторыі або выехалі за яе межы да ўвядзеньня ў дзеянне гэтага Закона, а таксама за іх наш-

чадкамі. Такое-ж права на набыцьцё грамадзянства Рэспублікі Беларусь маюць беларусы, а таксама асобы, якія ідэнтыфікуюць сябе як беларусы й іх дзеці, што нарадзіліся за межамі сучаснай тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. Грамадзянства такім асобам прадастаўляецца пры наяўнасці іх жаданьня і ўмоў, прадугледжаных артыкулам 13 Закона, за выключэньнем тэрміну пражываньня.

У Яраслаўлі адбылося адкрыцьцё Дома—музея Максіма Багдановіча. У гэтым доме кляскі беларускай літаратуры працаваў з 1912 па 1916 гг. Аб гэтым сьведчыць бронзавая шчыльда з выявай М.Багдановіча, выкананая беларускім скульптарам Генадзем Мураўцавым. У сваёй прамове дырэктар музэя Максіма Багдановіча ў Менску Алесь Бялецкі выказаў яраслаўцам вялікую падзяку за захаваньне дома, у якім Максім упершыню пабачыў свой «Вянок».

Анатоль Белы, старшыня клюба «Спадчына», выказаў сваю удзячнасьць людыям, якія ратавалі дом М.Багдановіча ад зносу і ў першую чаргу Натальлі Клявакінай. Ён перадаў жыхарам Яраслаўля сардэчнае прывітаньне ад беларусаў, якія жывуць у Амэрыцы. «Амэрыканскія беларусы, — адзначыў прамоўца, — сабралі грошы на помнік паэту, які ў хуткім часе стане на тым месцы, дзе вучыўся Максім, ля былой мужчынскай гімназіі». Таксама сп. Белы перадаў музэю камплекты часопіса «Полацак».

Ля помніка Максіму Багдановічу

Стаіць сіроча Багдановіч

У самым цэнтры БССР...

А хто-б іначай выглядаў тут-

Сярод прывідаў і хімер?!

Аўген Гучок

2 лістапада

Менск адзначаў Дзяды. Раніцай у 11 гадзінаў каля цэнтральнага ўваходу ў

будынак КПБ адбыўся мітынг-рэквіем. Выступілі Зянон Пазыняк, пісьменьнік Артур Вольскі, былыя вязьні сталінскіх турмаў і лягероў пісьменьнік Васіль Хомячка, кінарэжысер Георгі Колас, Мая Кляшторная. Пасьля мітыngu на рагу вул. Камсамольская і прасп. Леніна паставілі часовую капліцу. На будынку рэспубліканскага КДБ удзельнікамі мітыngu ўстаноўлены мемарыяльны знак «Вечная памяць ахвярам бальшавіцкага тэрору». У былым лесе Воўчы хвост, сёняшнім парку Чэлюскінцаў, на месце захараненьня сталінскіх ахвяраў былі ўскладзеныя кветкі. Далей усе пайшлі на Курапаты. На зямлі, што прыняла тысячы тысяч бязьвінных сыноў і дачок, выступіў прываслаўны сьвятар а.Георгі. Ён па-беларуску адслужыў паніхіду ў памяць ахвяраў сталінскага генацыду.

7 лістапада

«Чырвоны» дзень календара прайшоў для пераважнай большасьці менчукоў спакойна. Напярэдадні прыхільнікі камуністычнай партыі распаўсюджвалі ўлёткі аб сваім намеры сьвяткаваць дзень Вялікага кастрычніка. Але гарадзкія ўлады забаранілі праводзіць якія-небудзь мітынгі ў гэты дзень перад помнікам Леніна. І ўсё-такі ў гарвыканкам былі пададзены дзьве заяўкі на правядзеньні мітынгаў. Яны былі задаволеныя. Праўда, у апошні момант БНФ адмовіўся ад правядзеньня траурнага мерапрыемства, прысьвечанага памяці ахвяраў таталітарнага рыжыму. І ў парк Купалы прыйшлі толькі тыя, каго не пасьпелі папярэдзіць аб адмене мітыngu. А былыя камуністы, дэпутаты Вярхоўнага Савета, тыя, хто сёння аб'яднаўся у Рух за дэмакратыю, сацыяльны прагрэс і справядлівасьць, найбольш ідэйныя вэтэраны правялі свае мерапрыемства ў парку ім. Горкага. Мітынг працягваўся нядоўга. Пад час яго ўзніклі спрэчкі вэтэранаў з моладзьдзю

9 лістапада

У Менскім Эпархіяльным упраўленьні Беларускага Экзархата адбыўся навуковы калёквіюм «Аб пачатку Полацкай эпархія». Адкрыў яго Мітрапаліт Менскі і Горадзенскі Філарэт, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі. У сваёй прамове па-беларуску ён адзначыў, што для царквы, духоўнага ўзрастаньня беларускага народу стварэньне Полацкай эпархія мела вялікае значэньне. Удзельнікі калёквіюма адзначылі, што ў летапісах, якія дайшлі да нашых дзён, першыя япіскапы, якія меў тытул Полацкага, упамінаецца ў 1105 г. На думку Юрыя Штыхава, хрысьціянства ў Полацку было прынята прадстаўнікамі вышэйшай знаці адразу за хрышчэньнем і ўвядзеньнем новай веры ў Кіеве ў 988 г. Сярод тых, хто прыняў хрысьціянства па бызантыйскай традыцыі былі Рагнеда й яе сын Ізяслаў. Можна меркаваць, што ў Полацку быў пакладзены пачатак эпархія адразу пасьля ўзнікненьня Кіеўскай мэтраполіі ў 90-е г. X ст. Гэтыя й іншыя дадзеныя дазваляюць вызначыць 992 г., як год стварэньня Полацкай эпархія. Пры гэтым, на думку Міколы Ермаловіча, нельга лічыць пашырэньне хрысьціянства зь Кіева, як замацаваньне кіеўскай улады на Полацкай зямлі. Назначэньне япіскапа зь Кіева ў Полацк не садзейнічала падпарадкаваньню Полацкага княжства кіеўскаму князю.

Удзельнікі калёквіюма падтрымалі ідэю Анатоля Белага аб увекавечаньні памяці Рагнеды й Ізяслава ў г. Полацке і Заслаўе, а таксама прапанову паставіць на рашэньне царкоўнага Синоду пытаньня аб праслаўленьні гэтых дзеячоў у гісторыі Беларусі.

У дыскусіі прынялі ўдзел Мітрапаліт Філарэт, япіскапы Полацкі і Віцебскі Дзімітры, гісторык Мікола Ермаловіч, архэолягі Юры Штыхаў, Сяргей Тарасаў,

гісторык, супрацоўнік інстытута Славянзнаўства і Балканістыкі АН СССР Аляксандр Рогаў, супрацоўнік выдавецкага аддзелу Полацкай эпархія Генадзь Лебедзеў, дырэктар цэнтру Францыска Скарыны Адам Мальдзіс, гісторык Алег Гайну тдзінаў, публіцыст Фёдар Крыванос, ганаровы сябра рэдкалегіі «Полацака» Анатоль Белы, намесьнік міністра культуры Уладзімір Гілен, бібліяграф Валянтына Дышыневіч, а.Нікан Лысенка, рэфэрэнт МЭУ Аляксандр Сымкін, народны дэпутат ВС Беларусі Валянтын Голубеў.

У ходзе дыскусіі былі выказаныя думкі, што адзначэньне 1000-годзьдзя заснаваньня Полацкай эпархія ў 1992 годзе павінна прыцяць агульнацаркоўны й агульнацыянальны характар.

—Гэтае сьвята павінна паслужыць кансалідацыі беларусаў усяго сусьвету, — падкрэсліў пры завершэньні калёквіюма Мітрапаліт Філарэт.

16 лістапада

У Віцебску пачалася навуковая нарада да 830-годзьдзя стварэньня Лазарам Богшам крыжа для св. Еўфрасіньні Полацкае. З прывітальным словам да ўдзельнікаў нарады звярнуўся Біскуп Полацкі і Віцебскі Дзімітры. Пасьля яго благаслаўленьня пачалася навуковая нарада. На ёй выступілі з дакладамі: Анатоль Грыцкевіч «Праваслаўная царква ў Полацкім Княстве», Вячаслаў Чамярыцкі «Полацкі летапіс. Загадкі, гіпотэзы, меркаваньні», Аляксей Мельнікаў «Жыццё і жыцьцё св.Еўфрасіньні», Васіль Купрынаў «Новыя матэрыялы да гісторыі перазахаваньня мошчаў св. Еўфрасіньні», а.Міхаіл Уліхін «Духоўнае значэньне крыжа Прападобнае», Леанід Аляксеёў «Цудатворны моц крыжа св. Еўфрасіньні», Уладзімір Арлоў «Крыж св. Еўфрасіньні. Лёс нацыянальнае сьвятыні», Анатоль Белы «Крыж св. Еўфрасіньні й яго функцыянальнае значэньне», Васіль Пуц-

ко «Крыж Еўфрасіньні і ўзьдзьвіжанскія крыжы XII—XIII ст.», Адам Мальдзіс «Пошукі крыжа св. Еўфрасіньні», Эльза Максімава «Надпісы беларускіх напрасотных крыжоў XVII—XVIII ст.», Сяргей Панізьнік «Сяргей Сахараў—дасьледчык Полацкіх сьвятыняў», Віктар Шматаў «Да гісторыі Полацкае Адзігітрыі», Юры Піскун «Каналіс Полацка XII—XVI ст.», Адольф Сяліцкі «Некаторыя пытаньні роспісу Спаскае царквы ў Полацку», Валянтын Булкін «Да пытаньня аб Полацкім дойдстве XI—XII ст.», Яўген Калбовіч «Дойдства часоў св. Еўфрасіньні», Сяргей Тарасаў «Сядзібы полацкіх залатароў X—XIII ст.», Алег Трусаў «Полацкі дойдлі Іаан», Ніна Здановіч «Асноўныя архітэктурна-архэолягічныя дасьледаваньні Полацка ў 1989-1991 гг.» Віктар Рабкаў «Канцэпцыя адлюстраваньня духоўнае культуры старажытнае Беларусі ў музэйнай экспазыцыі».

17 лістапада.

Нарада прадоўжылася ў Полацку. Удзельнікі наведалі Спаса-Еўфрасіньнеўскі кляштар, Спасаўскую царкву.

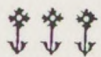
3 25 жніўня -- па сёняшні дзень
Беларусы ў чаканьні перамен.

*Народ, які чакае,
Што штось яму дадуць,
Такі народ звычайем
На бойню адвядуць.*

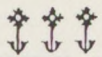
*Народ, які на Бога
Забыўся навякі,
Здабыў сабе нямнога,—
Здабыў у труну цьвікі.*

*Народ, які на мову,
На родную пляваў,
Стварыў сабе ўмовы—
І сярод іх сканаў.*

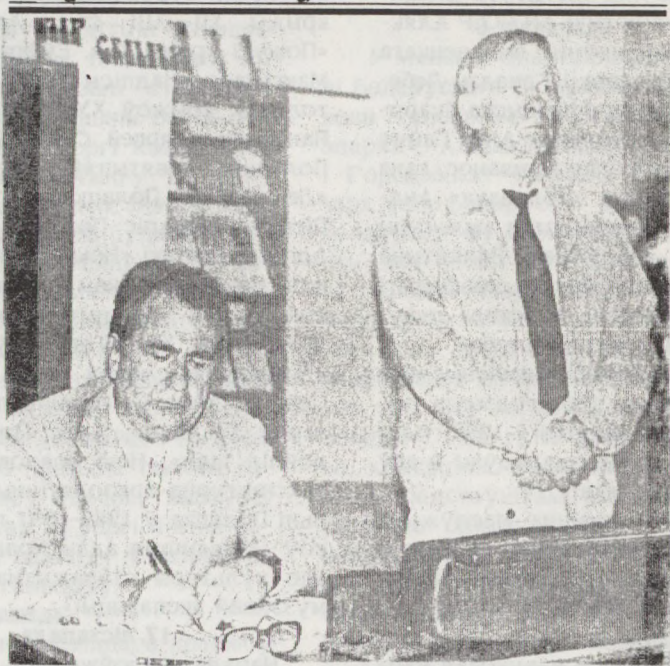
*Народзе, ты народзе,
Ты беларускі люд,
Няўжо табе ня годзе
Быць у лапцях ў паскуд?!
Аўген Гучок*

Згукі бацькаўчыны

На маёй кніжнай паліцы стаіць кніга Васіля Быкава «Мёртвым не баліць». Яна выдадзеная на амэрыканскай зямлі беларусамі Замежжа ў 1981 годзе. Першая кніга сучаснай Беларусі, надрукаваная нашымі суайчыньнікамі. Чаму выдаўцы выбралі аповесць Васіля Быкава, зразумела. Як пісаў у сваім вершы «Васілю Быкаву»

26 верасня 1991 г. На пасяджэнні клуба «Спадчына» выступае народны пісьменьнік Беларусі Васіль Быкаў.

Уладзімір Караткевіч: «Ўсё мінае — Гонар не мінае, Бо народжаны адным сумленьнем. Калі сонца выбеца з туману, Толькі іх і ўспомніць хор народаў, Воінаў сваіх сьвятых і зраненых, Рыцараў сумленьня і свабоды». Той, хто выдаваў кнігу Быкава на свае асабістыя сродкі, добра разумеў гэта. Выдаўцы былі таксама воінамі за свабоду, і ў іх душа балела за нас, беларусаў, і за нашу памяць. Бо не памерла душа яшчэ ў народзе гэтым.

А можа нашая няболь за паміраньне роднай мовы, зьнішчэньне нашай такой багацейшай некалі культуры, выкараненьне сьвядомасьці і была нашае паміраньне як нацыі? Пэўна, не ўсе прыта соўваліся да ўсеагульнай абыякавасьці або падобна Багдановічаўскаму мужыку

замест «Ратуіце!» казалі Дзякуй». Васіль Быкаў быў адзін з тых нямногіх пісьменьнікаў Беларусі, хто ніколі не загнушаў гэты боль салодкімі пялюлямі хлусьні. Ён варушыў нашу рану — памяць, не даваў запячыся ёй непрабываемай коркай. І змог данесьці нашу ўласную боль да нас саміх. Так што, нарэшце, нам забалела. І апякло нас полымем, у якім загінулі нашы

лепшыя сыны. І прагнуліся мы ад лятаргічнага сну, які доўгі час прымалі за сьмерць. І разрушылася апошняя зь імперыяў сьвету. Бо кожная нацыя павінна жыць сваёй сям'ёй.

Але што мы мусім рабіць зараз, каб нацыянальная ідэя жыла і квітнела? Ад чаго залежыць наш заўтрашні дзень, што нас можа чакаць ў першыя гады незалежнасьці, — аб гэтым і многім іншым ішла нядаўняя размова сяброў клубу «Спадчына» з Васілём Быкавым на пасяджэнні клубу. Яно пачалася з гімна «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» і скончылася згодай Васіля Быкава стаць ганаровым сябрам клубу «Спадчына». Клубу, што аб'яднаў людзей, у якіх таксама заўсёды душа балела за Беларусь, вольную і незалежную. Але аб усім па парадку.

«Нас чакае зацятая барацьба...»

Васіль Быкаў

Гаварылі і гаворым аб палітыцы шмат. Але ад гэтага справа не мяняецца, а наадварот — жыцьцё ўсё горашае і нас наперадзе чакаюць вялікія выпрабаваньні і вялікая бяда. Людзі павінны ведаць, што СССР як дзяржава распалася, і гэта сталася не таму, што да таго на яе падзенічалі нейкія злыя сілы або асобы. Саюз распаўся таму, што ён вычарпаў свае сілы, усе свае магчымасьці. У ліквідатцы заслуга ні Гарбачова, ні камуністычнай партыі, ні народу, ні дэмакратыі — у гэтым гістарычная заканамернасьць. Час імперыі мінуў. Сувэрэнітызацыя, што стала папулярнай апошнім часам, неабходнасьць, гэта спроба паратунку. Шэсьць гадоў перабудовы нас пераканалі: уратавацца ўсім разам, як нам абяцалі партыйныя агітатары, немагчыма. Стан эканомікі, палітыкі такі, што ўратавацца можна толькі паасобку. Кожная нацыя ўзялася сябе ратаць у адпаведнасьці з сваім разуменьнем і гэта зусім лягічна.

Беларусь да гэтага разуменьня дайшла вельмі няхутка, далёка ня першая, магчыма, нават апошняя. Наше кіраўніцтва, у першую чаргу партыйнае, моцна супраціўлялася, але гэтае супраціўленьне аказалася безвыніковым, бо ўсё-такі трэба было набыць незалежнасьць. І гэта правільна.

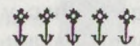
Зірніце на гістарычны вопыт іншых народаў. Кожная нацыя ладзіць жыцьцё сваёй адасобленай сям'ёй. Гэта ня значыць, што яна цалкам адасабляецца ад усяго сьвету. Але свой парадак трэба рабіць самім і ў сваёй хаце. Дарэчы, ідэя калектывізму аджыла сваё. Гэтыя камуны, арцелі, інтэрнаты 20-30-х гадоў. Нават наша камуністычнае кіраўніцтва

прышло да высновы, што кожнай сям'і трэба даць асобную кватэру. Гэта-ж адносіцца і да нацыяў. Кожная нацыя павінна жыць сваёй сям'ёй. У той-жа Эўропе нядрэнна жывуць, бо дзяржаўнасьць там пабудаваная на нацыянальнай ідэі, а не на інтэрнацыянальнай. Інтэрнацыянальная ідэя, якая доўгі час у нас існавала, ня вытрымала выпрабаваньня часам і ня толькі ў нас, а ва ўсім сьвеце за малым выключэньнем. Нацыянальная ідэя існуе і працьвітае. Для гэтага ня трэба быць вялікім народам, як напрыклад, расейскі народ, нямецкі або францускі. Можна быць і маленькім, як бэльгійскі, галандскі, нарвежскі. Гэтыя народы жывуць у сваіх межах і жывуць выдатна.

Паколькі наша беларуская нацыя страціла шмат часу, каб прыйсьці да элементарных высноў, на прыканцы дваццатага стагодзьдзя ладзіць сваю сувэрэнасьць будзе вельмі і вельмі цяжка. Таму ня трэба думаць, што сувэрэннасьць адразу прынясе нам шчасьлівае жыцьцё, высокі эканамічны ўзровень. Звычайная партыйная прапаганда атаясамлівае палітычную незалежнасьць з эканамічнай абасобленасьцю — гэта абсалютна няправільна. Кожная нацыя, якая аддзяляецца, імкнецца толькі да палітычнай незалежнасьці і максімальнай эканамічнай сувязі з усімі суседзьмі. Таму і ў беларусаў з палітычнай незалежнасьцю эканамічныя зносіны будуць паглыбляцца і набываць нацыянальны разумны характар, але ўсё роўна, нас чакаюць вялікія ахвяры. Таму жыцьцёвы ўзровень будзе зьніжацца на працягу бліжэйшых гадоў.

Мы будзем доўга залежаць ад эканомікі суседзяў. Таму нам неабходна зразумець, што трэба пайсьці на пэўныя ах-

вяры. Але баюся, што мы зноў ня хутка гэта ўсвядомім. Мы павінны зразу-мець, што апрача эканамічнай мэтазгоднасці, сувэрэннасць мае яшчэ і духоўны сэнс. Наш дабрабыт, наш заўтрашні дзень залежыць ад меры ўсвєдамленья і гатоўнасці да пэўных ахвяр. Мы ведаем, што, напрыклад, прыбалты гатовы на ахвяры, і яны гэтую гатоўнасць нам усім паказалі. Ня ведаю, ці гатовы на ахвяры беларусы.

—Што чакае нас у першыя гады незалежнасці?

Я не прарок, але чакае нас вельмі зацятая барацьба ўсё з той-жа ідэялёгіяй, псыхалёгіяй і палітыкай спыненай партыі. Трэба ведаць, што гэтая партыя не здасца, і яна цяпер выпрацоўвае новыя мэтады далейшай сваёй працы. У ёй ёсьць вялікія сілы, і тое, што адбылося ў Таджыкістане, можа вельмі лёгка адбыцца ў любы момант і ў Беларусі.

—Што трэба зрабіць нашым палітыкам, каб незалежнасць Беларусі прызналі ўсе краіны?

—Каб прызналі трэба, каб Беларусь стала самастойнай дзяржавай. Калі прыбалтыйскія рэспублікі аддзяліліся і сталі самастойнымі, іх усе прызналі.

Палітычных сіл у рэспубліцы многа. Створана шмат партыяў, самых розных. І ўсе яны невялікія і рэальнай палітычнай сілы пакуль не ўяўляюць. А каб наш парламент быў дзейным, неабходна, каб гэты Вярхоўны Савет самараспусьціўся і былі праведзены новыя выбары з удзелам усіх партыяў. Але ўсё гэта вельмі праблематычна, бо няма такой сілы, якая-б прымусіла Вярхоўны Савет самараспусьціцца. Відаць, яшчэ тры гады будзем таптацца на месцы, пакуль скончацца яго паўнамоцтвы.

—Як вы глядзіце на тэрытарыяльныя прэтэнзіі да Літвы, зь якімі ў свой час выступіла кіраўніцтва Беларусі?

—На гэты конт у мяне вельмі катэгарычная пазыцыя: ніякіх тэрытарыяльных прэтэнзіяў да суседзяў, ніякіх памежных спрэчак, бо ўсё гэта працуе не на нашу галоўную ідэю, а толькі разбурае яе. Тэрытарыяльная праблема ніколі ня можа быць вырашана справядліва, яна толькі дасьць яшчэ адно полымя вайны. Іншая справа, калі Беларусь стане сувэрэннай дзяржавай і вырашыць усе ўнутраныя праблемы, набудзе дэмакратычных суседзяў. Тады на дэмакратычных, добрасуседзкіх асновах можна шляхам перагавораў абмеркаваць і спрэчныя тэрытарыяльныя пытаньні. Беларусы ў Літве займаюць правільную пазыцыю. Яны шануюць той дом, дзе жывуць. І іх за гэта там паважаюць.

—Ці сказана ўся праўда пра вайну?

—У нашай гісторыі панаваў і пануе «избирательный метод»: зь гісторыі выбіраюцца пэўныя падзеі, найбольш прымальныя для рэжыму, і яны затым вывучаюцца і прапагандуюцца. Так будзеца патрэбная палітыка. Другая сусьветная вайна — гэта ня толькі чатыры гады бойкі, але і вялікая эпоха ў нашай гісторыі. Прайшло пасья яе шмат гадоў, шмат пра вайну напісана, але поўная праўда пра яе ня сказана. І асабліва гэта адносіцца да барацьбы з фашызмам на нашай тэрыторыі. Тут была вельмі складаная сытуацыя, у якой праявіліся ўсе тэндэнцыі: і самыя высакародныя, і самыя нізкія. Іменна ў гады вайны беларускі народ высока засьведчыў сваю рэпутацыю. І калі ў сьвеце пра Беларусь што-небудзь ведаюць, дык гэта ў першую чаргу зьвязана з вайной, у тым ліку з партызанскай барацьбой. Я разумею: было многа несправядлівага, сталінскага, страшнага і з боку партызан, таму я

думаю, калі запануе поўная дэмакратыя, нашыя вучоныя, мастакі дабярэцца да ўсіх асьпектаў гэтай барацьбы, і ўсё будзе пастаўлена на свае месцы. Некалі настольнай кнігай па партызанскай тэме быў двухтомнік Цанавы. Па ім ўсе вывучалі вайну. Яшчэ і ў наступным стагодзьдзі нам давядзецца вывучаць мінулую вайну, каб дайсьці да праўды. Зьявяцца новыя факты, новыя асьпекты, аб якіх дазнаюцца новыя пакаленьні.

—Улічваючы новыя зьвесткі пра вайну, ці зьмянілі вы некаторыя дэталі ў сваіх творах, ці не? Ці будзеца працягваць распрацоўваць і далей тэму вайны?

—Мяне цяпер найбольш цікавіць не вайна, а трыццатая гады, бо многае, што адбылося ў час вайны — гэта вынік падзей, якія былі перад ёй. Вялікі гвалт супраць народу ня мог не адбіцца на вайне. А наконт зьменаў у творах, то, безумоўна, улічваючы новыя зьвесткі пра вайну, я раблю належныя карэкцыроўкі, але гэта не заўсёды мажліва. Пасьля надрукаваньня майго твора я адасабляюся ад яго, і твор прадаўжае сваё асабістае жыцьцё з крытыкамі і чытачамі.

—Ці адказвае народ за дзеянні ўладаў?

—У канцы вайны Гітлер наракаў на свой народ, які ня здзейсьніў яго задумаў. У супрацівастаянні лідэра і народу праўда на старане народу. Але ёсьць і другая ісчына. У дэмакратычных дзяржавах, як толькі урад уваходзіць у супрацівастаянне з народам, на род яго не пацерпіць. Народ, які дазваляе сябе сядлаць і доўга церпіць дэспота, як, напрыклад, Сталіна, такі народ таго і варты.

—Чаму ў наш час такія пасіўныя пісьменьнікі? Чаму яны ня ходзяць на мітынгі?

—Каб толькі пісьменьнікі не ха-

дзілі на мітынгі, дык гэта яшчэ паўбяды, але-ж многія зь іх выступалі супраць мітынгаў, супраць забастовак, падтрымоўвалі палітыку кампартыі, змагаліся зь Беларускай Народным Фронтам. Усе гады пісьменьнікі былі рычагамі партыі, у іх было кіраўніцтва, якое ставілася з згоды ЦК партыі, іх была вялікая партыйная арганізацыя, якая кожны тыдзень склікала партсходы, на якіх прымалі рэзалюцыі па барацьбе з нацыяналізмам, з БНФ. Калі вы думаеце, што папулярныя, вядомыя пісьменьнікі зьяўляюцца начальнікамі, то на самой справе так ня ёсць. Нашыя таленавітыя па Божай міласьці пісьменьнікі, такія як Барадулін ды іншыя ў саюзе пісьменьнікаў сядзяць на задніх лаўках, а кіруюць там іншыя людзі, аб якіх вы мала ведаеце. Для прыкладу, што вы чулі пра Нічыпара Пашкевіча? Я не гавару пра дзясяткі іншых партыйных рычагоў, пра актыўных камуністаў, адных толькі сэксотаў там па меншай меры палавіна. Што-ж вы хочаце, каб яны хадзілі на мітынгі і выступалі, прымалі ўдзел у нашым змаганьні?

—Ці існуе інфармацыйная блякада Беларусі?

—Для таго, каб маскоўскія выданьні друкавалі зьвесткі зь Беларусі, патрэбны пэўныя захады ўласных карэспандэнтаў, што ёсьць у рэспубліцы. Ніводны наш карэспандэнт, які працуе, напрыклад, у «Правде», не прызначаны ў Маскве, а ўсё рабілася ў нас у ЦК. Можаце ўявіць, у чым зацікаўленыя і каму служылі гэтыя людзі. Алесь Адамовіч назваў Беларусь Вандэяй перабудовы, і беларускае кіраўніцтва ўсё гэтыя гады апраўдывала гэтую назву. У нас стрымліваліся дэмакратычныя працэсы й усё астатняе, што датычылася перабудовы, і гэта стварыла пэўны імідж у народаў краіны пра Беларусь. Цяпер існуе такая думка, што

расейская дэмакратыя кепска адносіцца да Беларусі з прычыны сваёй імперскай ідэялогіі. Але ня толькі з гэтай прычыны, а і з таго, што за апошнія гады Беларусь засьведчыла сябе з самога рэакцыйнага боку. Чаму Ельцын павінен добра адносіцца да нашай рэспублікі, якая ўсе гэтыя гады ўлагоджвала Лук'янава і Гарбачова і не падтрымлівала расейскі парлямэнт? Гэтае не распаўсюджваецца на народ, а Ельцын і не гаворыць пра народ, а пра кіраўніцтва. Дык што рабіць? Два гады назад у Маскве я расказваў Гарбачову пра падзеі 30 кастрычніка, а ён ня верыў і глядзеў на мяне і паціскаў плячыма: «Ну почему же так? Ну, как это было?» Там-жа, у Маскве, я даведаўся, што ў многіх была такая інфармацыя пра 30 кастрычніка, што гэта быў путч нацыяналістаў з мэтай захопу ўлады, які пасьпяхова падавіла міністэрства ўнутраных справаў. За што намесьніка міністра атрымаў чын генерала.

—*Якая найбольшая слабасьць Беларусаў?*

—Уся справа ўпіраецца ў нізкую нацыянальную самасьвядомасьць. Раней, калі дзяржаўная палітыка ставіла за мэту зьліцьцё нацыяў, тады самасьвядомасьць была непатрэбная. Цяпер-жа, калі ўмовы зьмяніліся, нацыянальная самасьвядомасьць вырашае лёс усіх нас. Нацыянальная сьвядомасьць гэта такі капітал, які ня купіш за ніякую валюту. Беларусы, на жаль, захавалі вельмі малую самасьвядомасьць, тут наша няшчасьце.

—*Што сёньня павінна рабіць інтэлігенцыя, каб унесці свой уклад у незалежнасьць Беларусаў?*

—Трэба весці народ да ісьціны, Канешне, ні адна дэмакратычная структура ня можа параўнацца з той магутнай бальшавіцкай прапагандай, якая толькі гадоў панавала ў нас. Ня толькі ў райкамах, абкамах і ЦК былі аддзелы пра

пагадны, але й аддзелы дэзынфармацыі ў КДБ, і натуральна, што з усім гэтым справіцца цяжка. І калі распаўсюджваюцца самыя розныя чуткі, дык гэта робіцца людзьмі з пэўнымі намерамі. Вы паглядзіце на былыя партыйныя газеты, на тую-ж «Звязду» ці «Советскую Белоруссию», якія сёньня сталі незалежнымі. Яны па-ранейшаму працягваюць тую-ж ранейшую лінію. На іх старонках і сёньня зьяўляюцца матэрыялы, якія кампраметуюць дэмакратычныя ворганы ўлады, зьедлівыя кпіны ў адносінах да суверэннасьці.

—*Як вы думаеце, чым нам можа дапамагчы беларускае замежжа?*

— На гэтую тэму мне нават гаварыць сорамна, таму што, відаць, унікальны ў гісторыі выпадак, калі метраполія просіць дапамогі ў сваёй няшчаснай, выгнанай у свой час, дыяспары, — гэта жахліва. Магнатаў, міліянераў сярод іх, нашых землякоў, няма. Беларусы, якія жывуць за мяжой, свой дабрабыт нажылі цяжкай працай на чужыне. І цяпер мы, якія палівалі іх гразьзёй, не лічылі іх за людзей, а толькі за здраднікаў і злачынцаў, цяпер мы вядзем зь імі гутаркі, каб яны нас кармілі. Гэта амаральна, гэта проста сорамна. І калі яны ідуць нам на дапамогу, дык і ім гэта даецца ня так проста.

Беларуская дыяспара вельмі ўнікальная ў тым, што яна зьберагла нашу дэрэфарменную мову. Наша-ж партыйная газэтчына разбурыла ўсю нацыянальную мову, а што засталася, дык засталася спаганеным. Эміграцыя нам нічога не павінна, а мы павінны ёй.

Каб жыла Беларусь

Леанід Лыч

Сёлета, 14-15 чэрвеня ў Менску адбыўся II зьезд Таварыстава беларускай мовы імя Ф.Скарыны. Больш за дзьве з паловай сотні дэлегатаў, прадстаўнікоў суполак ТБМ зь Беларусі, іншых рэспублік сабраліся на гэтым форуме. Прагучалі выступленьні настаўнікаў, выхавачеляў, дзеячоў навукі і культуры, рупліўцаў за нашу мову. Былі прынятыя пастановы «Да пытаньня аб рэформе правапісу беларускай літаратурнай мовы», «Дзеля ажыцьцяўленьня Закона аб мовах», «Зварот да грамадзян Беларусі, да беларусаў, якія жывуць ва ўсім сьвеце, да прыхільнікаў беларускага слова» й іншыя дакумэнты. Была абраная рада ТБМ на чале з Н.Гілевічам.

Сярод выступленьняў дэлегатаў зьезду, якія ўсхвалявалі многіх, была і прамова сябры сакратарыята ТБМ Леаніда Лыча. Прапануем яе вашай увазе зь некаторымі скарачэньнямі.

Практыка нашага сучаснага нацыянальна-культурнага Адраджэньня паказала, што сфармаваны за пасьялаваенны пэрыяд на здабытках расейскай культуры, расейскай мовы шматмільённы пласт беларусаў вельмі мала можа выдзеліць з свайго асяродзьдзя людзей, для якіх усё нацыянальна-беларускае пераўтвараецца ва ўнутраную патрэбу, становіцца тым, без чаго не ўяўляецца нармальнае існаваньне чалавека. Таму пераважна толькі новыя, маладыя людзі, якія сёньня знаходзяцца ў школьным, студэнцкім узростах, нясуць у сябе зародак будучай самабытнай, цывілізаваанай беларус-

кай нацыі, прыналежнасьць да якой стане гонарам для кожнага зь яе індывідаў. Сфармаваць з сучасных маладых генерацыяў беларусаў трывалы нацыянальны асяродак — архіскладаная справа. У параўнаньні зь ёю блякнуць тыя намаганьні, якія нам даводзілася прыкладаць пры аднаўленьні разбураных ня мецкімі акупантамі вёсак і гарадоў, пры плянамерным пераўтварэньні Беларускага Палесься ці, як інакш кажучы, лёгкіх Еўропы ў пустыню, зруйнаваны край.

У дзесяцімільённай масе беларусаў тварыць утрывалае, нацыянальнае ядро, якое было-б здольным адштурхоўваць ад сябе любое асыміляцыйнае культурна-моўнае ўздзеяньне з усходу і захаду, поўначы і поўдня, гэтак-жа цяжка, як супрацьдзейнічаць трагічным наступствам Чарнобыльскай навалы. Больш за пяць гадоў мы імкнемся стрымаць яе распаўсюджваньне, а яна захоплівае ўсё новыя абсягі.

Тое-ж самае назіраецца ў практыцы моўнага разьвіцьця ў нашым краі. З утварэньнем ТБМ, прыняцьця Закона «Аб мовах...» і іншых прававых дакумэнтаў рэальна было-б чакаць абмежаваньня сацыяльных функцыяў расейскай мовы як мовы ненацыянальнай для Беларусі і, наадварот, пашырэньня маштабаў выкарыстаньня беларускай мовы, як мовы нацыянальнай для Беларусі. Не, такога, на вялікі жаль, практычна не назіраецца, што шкодзіць справе нашага нацыянальна-культурнага Адраджэньня.

Дзіўна, што найбольш перашкод ставяць яму друк, радыё, тэлебачаньне, тэатры, кінематограф. Якраз тыя сродкі, якія ў іншых народаў служаць магутнай зброяй зьдзяйсньня сваіх нацыяналь-

ных ідэялаў. Нібы на здзек, менавіта пасля ўтварэння ТБМ, прыняцця закона «Аб мовах...» у беларускім пэрыядычным друку зьявіліся расейскамоўныя старонкі. А які здзек зь беларускага народу, калі на яго этнічнай тэрыторыі існуюць перыядычныя выданні, якія адкрыта ігнаруюць працу па адраджэньню беларускай культуры і мовы?!

Раней і цяпер, ня ведаючы, не карыстаючыся беларускай мовай можна на гістарычнай тэрыторыі яе носьбітаў выконваць функцыі Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі і сакратара камуністычнай партыі, Старшыні Савета Міністраў і Старшыні Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі, узначальваць любое міністэрства. Няведаньне беларускай мовы не перашкаджае стаць заслужаным дзеячам культуры ці заслужаным дзеячам навукі Беларусі, народным ці заслужаным артыстам Беларусі, кіраваць нацыянальным драматычным ці музычным тэатрам, філярмоніяй, вакальна-інструментальным ансамблем і г.д. Пакуль што нельга толькі без авалоданьня беларускай мовы стаць народным пісьменьнікам Беларусі або займацца перакладам літаратурных твораў зь беларускай мовы на іншыя ці наадварот. Затое ў беларускамоўных перыядычных выданьнях такія людзі трапляюцца. Можа таму такі шлях адчынены сюды рускамоўным тэкстам? Словам, беларуская мова пакуль што не стала крытэрыям грамадзянскай вартасьці чалавека, для якога Беларусь зьяўляецца родным домам. Нават і такая сьціслая паводля сваіх памераў інфармацыя дазваляе зразумець, у якім цяжкім стане знаходзіцца нашая беларуская мова, а разам зь ёю і ўся нашая нацыянальная культура. У гэтай складанай сытуацыі важным зьяўляецца выбраць правільныя крокі дзейнасьці Таварыства Беларускай Мовы, у якога па-

куль што мала станоўчага вопыту, шмат нявырашаных праблем.

Каб атрымаць штосьці карыснае для павышэньня эфэктыўнасьці дзейнасьці ТБМ трэба зразумець, што дасягнуць гэтае мажліва толькі ва ўмовах, калі пастаянна будзе моцным цэнтральнае, рэспубліканскае ядро. Сёньня яно адпавядае такім патрабаваньням. Праўда, ядро гэтае вельмі зацятае выкананьнем іншых, няменьш важкіх абавязкаў. Сам Старшыня Рэспубліканскай Рады Ніл Гілевіч і абодва зь яго трох намесьнікаў зьяўляюцца народнымі дэпутатамі рэспублікі. Працуюць яны ў пастаянных камісіях Вярхоўнага Савета БССР, а трэці намесьнік Аляксандр Падлужны ўзначальвае інстытут мовазнаўства АН БССР. Наўрад ці ў каго-небудзь зь іх ёсьць час для выкананьня на грамадзкіх пачатках функцыяў па лініі ТБМ. Гэтае-ж можна сказаць пра ўсіх астатніх сябраў Сакратарыяту Рэспубліканскай Рады ТБМ, у тым ліку і пра самога прамоўцу. Таму, каб цэнтральнае ядро рэспубліканскай Рады ТБМ было дзейным, патрэбна некалькі асобаў, вызвалены ад усякай іншай працы, асобаў высока эрудыраваных, здольных разьбірацца ва ўсіх тонкасьцях і супярэчнасьцях нацыянальнага пытання ў Беларусі на сучасным этапе, надзеленых арганізатарскім талентам. Беларуская мова заслугоўвае асыгнаваньня неабходных для гэтага фінансавых сродкаў. Справа-ж датычыць выратаваньня беларускай нацыі як самастойнага этнасу, што немагчыма без захаваньня разьвіцьця мовы.

Намменьш за ўсё трэба імкнуцца выбіраць у кіруючыя ворганы толькі добра вядомых, высока аўтарытэтных асобаў, якія ўжо паспелі стварыць сабе імя. Нельга абыходзіць увагай іх загрузку службовымі ці грамадзкімі функцыямі. Галоўнае — жаданьне працаваць на ка-

рысьць беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэньня, тады будзе і эфэкт, зьявіцца, набудзе патрэбную моц арганізатарскі талент, народзіцца вядомасьць. Прыарытэт трэба аддаваць маладым людзям, якія, упэўнены, будуць усё-ж жыць і працаваць на сваёй зямлі ў беларускамоўнай стыхіі.

Такая-ж апора на моладзь павінна быць ва ўсім, што датычыць працы людзей структурных падраздзяленьняў ТБМ. Асноўныя пласты маладога пакаленьня беларускай нацыі пакуль што сьпяць без просыпу. Рэзультат гэтага — шматгадовая ідэялягічная праца па дэнацыяналізацыі беларускага народу. Моладзь пакуль што ня хоча ці ня верыць у сваё нацыянальна-духоўнае адраджэньне, у чым беларуская мова павінна заняць дамінуючае становішча. Адсутнасьць у моладзі цьвёрдай упэўненасьці ва ўладарны выхад беларускай мовы на шырокі прасьцяг тлумачыцца галоўным чынам тым, што яе і па сёньня не ўвялі ва ўсёвіды службовага справаводства, у навучальны працэс тэхнікумаў і інстытутаў. Па ганебнай традыцыі мінулых гадоў яны і цяпер застаюцца расейскамоўнымі, уносяць нулявы ўклад у фармаваньне нацыянальнай інтэлігенцыі. Невыпадкова ў нашых БНУ і тэхнікумах суполкі ТБМ ня сталі дзейнай сілай. Бо як-жа можна актывізаваць моладзь на ўдзел у суполках, калі ў аўдыторыях тэхнікумаў і інстытутаў ледзь чутная беларуская мова?! Ствараць суполкі ТБМ, кідацца ў бой з рэктарамі, дэканатамі, кафедрамі й іншымі сіламі, што тармозыць беларусызацыю навучальнага працэсу, няма ахвоты тым, хто атрымоўвае — ўжо ня першы год — спэцыяльную адукацыю на расейскай мове. Такія суполкі могуць расьці, запрацуюць, стануць патрэбнымі дырэкцыі, рэктарату, прафэсарска-выкладчыцкаму корпусу, толькі тады, калі

навучальна-выхаваўчы працэс пачнуць ладзіць на беларускай мове.

Не лепшае становішча склалася ў агульнаадукацыйных школах і прафэсійна-тэхнічных вучылішчах. Іх навучэнцы знаходзяцца па-за межамі дзейнасьці таварыстваў беларускай мовы. Сёньня нават задачы такой у сур'ёз яшчэ не ставіцца перад імі і дарэмна. Узровень адукацыі тут даволі высокі. Пры належным стараньні пэдагогаў зусім няцяжка прадставіць усю трагічнасьць сучаснага становішча беларускай нацыі і пасля гэтага з уласьцівай юнацкаму ўзросту апантанасьцю ўзяцца за яе выратаваньне.

У працэс моўнага адраджэньня беларускага народу моладзь можа ўключацца двума шляхамі: праз стварэньне сваіх самастойных суполак ТБМ у агульнаадукацыйных школах і прафэсійна-тэхнічных вучылішчах ці праз заснаваньне толькі маладзёжных сэкцыяў пры ТБМ, галоўнымі сябрамі якіх зьяўляюцца настаўнікі. Павінен сказаць, што ўдзел апошніх у працы ТБМ яшчэ не атрымаў жаданага размаху. А ў мінулым-жа, як вядома, пэдагогічная інтэлігенцыя была самай актыўнай сілай у адстаяваньні правоў свайго народу на разьвіцьцё роднай культуры і мовы. Тут можна спаслацца на тую велізарную карысьць, якую прыносіў для нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі ў 20-х гадах удзел многіх настаўнікаў у дзейнасьці таварыства беларускай школы (ТБШ). Узьнікаюць пытаньні: чаму-ж сёньня нам не ўдаецца арганізаваць справу так, каб настаўнікі, а разам зь імі школьнікі і навучэнцы прафэсійна-тэхнічных вучылішчаў сталі актыўнымі прыхільнікамі вяртаньня беларускай мовы на яе законнае месца ў клясы? Чаму за гэта выступаюць толькі нацыянальна самасьвядомыя бацькі, а не іх параўнальна ўжо даволі дарослыя, сталыя дзе

Эмблема на шчыце герба «Пагоня»

Міхась Белямук

Выснова А. Геймоўскага, што Ягайла ўзяў сабе за эмблему вугорскі крыж і гэтую эмблему паклаў на шчыт герба «Пагоня», на нашу думку, сьведчыць, што дасьледчык няўважліва вывучаў гісторыю патрыяршага або падвоеннага крыжа ў Вялікім княстве Літоўскім. Нягледзячы на ваенныя катаклізмы і палітыку акупантаў, захаваліся помнікі з патрыяршым крыжом. У часы панаваньня Альгерда й Ягайлы гэтых помнікаў было шмат болей. Паколькі Вялікае княства Літоўскае мела рэлігійныя, культурныя і палітычныя сувязі з Псковам, Ноўгарадам, Цьверью, Масквой і іншымі гарадамі, мы, дасьледуючы крыж, ня можам абмяжоўвацца толькі тэрыторыяй Вялікага княства Літоўскага.

У Спаса-Еўфрасіньнеўскім манастыры, у царкве сьв. Спаса знаходзіўся крыж, зроблены Лазарам Богшам на замоўленьне ігуменьні Еўфрасіньні ў 1161 г. У крыжы знаходзіліся кроплі крыві Хрыста, што засталіся на крыжы падчас ўкрыжаваньня. Таксама ў крыжы былі частка дрэва, крыжа на якім быў укрыжаваны Хрыстос, частка ад саркафагу, у які паклалі цела Хрыста, частка ад грабніцы Прэсьвятой Багародзіцы, кроў сьв. Дзімітрыя, мочы сьвятых Сьцяпана і Панцелеймона. Крыж прэпадобнае Еўфрасіньні быў сьвяцейшай рэліквіяй усходу няе Эўропы. Ніводзін крыж ня меў столькі схаваных сьвятасцей. Да 1965 г. дасьледчыкі лічылі, што ён праляжаў

Працяг. Пачатак у № 8.

у Спаскай царкве да 1596 г., да перадачы Спаса-Еўфрасіньнеўскага манастыра езуітам. У 1596 г. крыж перанеслі ў Сафійскі сабор, і там ён заставаўся да 1841 г. Езуіты пара разоў хацелі ўкрасьці крыж, яны змайстравалі копію еўфрасіньнеўскага крыжа, хацелі ёй падмяніць сапраўдны. Таму ў 1812 г. у сьцяне сабору зрабілі нішу, паклалі крыж і замуравалі. У 1841 г. урачыста крыж перанеслі з Сафійскага сабору ў Спаскую царкву і паклалі ў келію, у якой малілася прэпадобная Еўфрасіньня.

У 1965 г. быў апублікаваны 29 том ПСРЛ, на б.303 інфармацыя: «30 лістапада 1562г. вялікі князь Іван ІУ прасіў у мітрапаліта Макарыя благаславенства, бо «задумаў пайсці на адступнікаў хрысьціянскае веры, на бязбожную Літву. У ягоным скрабе тады знаходзіўся полацкі крыж, упрыгожаны золатам і камянямі дарагімі. На крыжы быў надпіс: зроблены гэты крыж у Полацку па замоўленьню княжны Еўфрасіньні і пастаўлены ў царкве ўсеміласьцівага Спаса, каб ніхто не выносіў яго з гэтай царквы ніколі, а калі хто вынесе яго з царквы, хай прыме пакараньне на страшным судзе. Некаторыя ж паведамляюць: некалі смаляне і палачане мелі «государей» і князеў па сваёй волі і паміж сабой смаляне і палачане ваявалі. Гэты сьвяты крыж смаляне ў Полацку ўзялі і прынеслі ў Смаленск. Калі-ж набожны гасудар, князь вялікі Васіль Іванавіч усяе Русі вотчыну сваю, Смаленск, ўзяў, тады і крыж сьвяты ў царствуючы горад, Маскву прывёз. Цар і вялікі князь той сьвяты крыж захацеў узяць з сабой з надзеяй на міласэр-

ці? Адказ адзін: у нас усур'ёз ніхто не займаецца нацыянальным выхаваньнем маладых пакаленьняў беларусаў. Усё іх жыцьцё праходзіць у велізарным адрыве ад нацыянальна-духоўных традыцыяў роднага краю. Добра арганізаваная праца суполак ТБМ імя Ф.Скарыны ў агульнаадукацыйных школах і прафэсійна-тэхнічных вучылішчах (а дзейнічаць яны павінны ў кожнай такой установе) стаюць адбілася-б ня толькі на фарміраваньні нацыянальнай самасьведомасьці моладзі, а ў многіх выпадках нават дапамагла-б пераадоленьню тых небяспечных негатыўных антысацыяльных і антыгуманных зьяваў, якія так масава запанавалі ў яе асяродзьдзі. Правільна зразумета навучэнцамі нацыянальна ідэя з галавой уцягнула-б іх у высокародную справу духоўнага Адраджэньня беларускага народу.

Эфэктыўнасьць працы ТБМ у многім зніжалася ад таго, што ў яе не было абласных структур, з прычыны чаго вельмі цяжка адсюль зь Менску падтрымліваць сталыя сувязі і ў патрэбным накірунку уплываць на раённыя (гарадзкія) арганізацыі ТБМ. Стварэньне абласных рад ТБМ — першапачатковая задача.

Сёньня, акрамя ТБМ, справамі нацыянальна-культурнага адраджэньня займаюцца і некаторыя цалком і напалову добраахвотныя арганізацыі, у тым ліку Беларускі фонд культуры, Беларускі народны фронт «Адраджэньне», Згуртаваньне беларусаў сьвету «Бацькаўшчына», Таварыства беларускіх краязнаўцаў, менскі грамадзка-асьветніцкі клуб «Спадчына», зусім яшчэ маладая Асацыяцыя беларускіх настаўнікаў і г.д. У такіх умовах нельга пазьбегнуць пэўнага дубляжу. Ці не пасьпеў час для стварэньня нейкага каардынацыйнага цэнтру, які ўсе намаганьні гэтых дабрачынных арганізацыяў мог-бы скіроўваць

на вырашэньне найбольш актуальных задач? У час беларусызацыі 20-х гадоў уся праца па беларусызацыі была сканцэнтраваная ў руках Камісіі па ажцзяўленьні нацыянальнай палітыкі Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР. Аналягічныя камісіі былі створаны пры акруговых выканаўчых камітэтах. Сталымі штатнымі працоўнікамі як цэнтральнай (рэспубліканскай), так пакруговых камісіяў былі толькі іх адказныя сакратары. Выкананьне-ж усёй бягучай працы ў іх ускладналася на апараты адпаведных выканкамаў. Дзейнасьць такіх камісіяў ва многім прадвызначыла посьпех беларусызацыі.

Ёсьць і цяпер падобная пастаянная камісія пры Вярхоўным Савеце нашай Рэспублікі. Праўда, якая-небудзь ініцыятыва ў рэгуляваньні нацыянальнымі культурна-моўнымі працэсамі зь яе боку не адчуваецца. Цяжка паверыць, што ў бліжэйшы час яна можа стаць каардынатарам беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэньня. Пры такой сытуацыі ці неэтязгодным было-б ролю каардынатора ўскласці на Беларускі фонд культуры, як на найбольш прадстаўнічую арганізацыю, з ужо аформленай структурай перыферыяльных органаў?

Гістарычная практыка сьведчыць: нацыянальна-культурнае адраджэньне любога народу не можа адбывацца па-за дзяржаўнай палітыкай. З гэтай практыкі няма падстаў выключыць і сучасны вопыт беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэньня. Толькі сумеснай працай дзяржаўных ворганаў, грамадзка-палітычных структураў, добраахвотных культурна-асьветных аб'яднаньняў людзей можна выратаваць беларускую мову, а разам зь ёю і беларускую нацыю.

насьць Бога і сілу крыжа, што перамога ворагаў сваіх, што і сталася».

Іван ІУ сабраў вялікую армію, але не на яе спакладаўся. Ён спакладаў надзею «на сілу еўфрасіньнеўскага крыжа» і абяцаў вярнуць яго ў Полацк.

У Растове перахоўваўся крыж Аврама Растоўскага, ён шасьціканцовы, як і еўфрасіньнеўскі, але без мошчаў. У Ноўгарадзе архіепіскап Антоні (1212-1229) па ўзору еўфрасіньнеўскага, зрабіў крыж, у якім паклаў частку крыжа на якім быў укрываваны Хрыстос. Архіп. Антоні ахвяраваў свой крыж Сафійскаму сабору ў Ноўгарадзе і на крыжы напісаў: «Госпади помощи рабу Антонию архиепископу новгородскому давшему крест святой Софии».

У 1848 г. антонаў крыж забралі.

Архэолягічныя камісія 17 лютага 1908 г. зацікавілася антонавым крыжом. Аказалася, што «ревнителі православия» перарабілі шасьціканцовы на васьміканцовы крыж. Сябры архэолягічнай камісіі вынеслі пастанову: «зьявнуцца ў Сьвяшчэнны Сьнод з просьбаю вярнуць першапачатковую форму крыжа і вярнуць яго ў ноўгарадзкі Сафійскі сабор» (16, 98; 17, 47-48, таб. XXУ; 18, 335).

П.Бацюшкаў паведамляе, што ў берасьцейскім саборы перахоўваўся вельмі старой работы шасьціканцовы (патрыяршы) крыж. У цэнтры верхняй папярэчкі невялічкі шасьціканцовы крыжык, які сьведчыў, што пад ім знаходзіліся нейкія мошчы. (19, вып. УІІІ)

Кіеўскі Сафійскі сабор пабудаваны 1017-1037 гг. У цэнтральным купале з 4-х мазаічных архангелаў захаваліся толькі адзін арыгінальны архангел з 1043-1046 гг. Ён у правай руцэ трымае лябарум з надпісам «агіос», у левай—сфэра з патрыяршым крыжам на Галгофе (20, 111-112, мал.38; 21, 81-82, м5; 22, 225, м.1)

У міхайлаўскім алтары на цэлюю апсыду намалёваная фрэска архістратыга Міхаіла з сфэраю ў правай руцэ, на сфэры патрыяршы крыж.

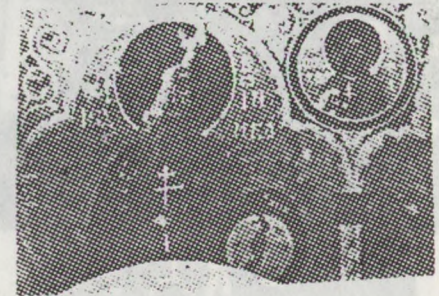
У паўдзённым нефу ў купалах дзьве фрэскі архангелаў з 1046-1067 гг. Кожны зь іх трымае сфэру ў руцэ, на сфэрах патрыяршыя крыжы. (22, 236, мал. 24 і 25) У сьценах сафійскага сабору хавалі нябожчыкаў, у адной сьцяне замуроўвалі нябожчыка, намалёвалі патрыяршы крыж XI ст. (20, мал. 151).

Недалёк Ноўгарада стаяла царква сьв. Спаса ў Нерэліцы. Дасьледчыкі кажуць, што фрэскі ў Нерэліцкай царкве вельмі добра зьберагліся ў арыгінальным выглядзе. У алтары фрэска — Богмацер Вялікай Панагіі, на грудзях Хрыс-

тос, над галавой прэстол з патрыяршым крыжом. У інтэр'еры царквы фрэскі сьв. Варвары, Лідзіі, Лаўрына, воіна Іоана, Сазонта (мэдальён) —усе у руках трымаюць патрыяршыя крыжы. (24, мал. 79, 156, 162, 168, 177, 178).

Св. Лаурин, Нерэліцы

Годная ўвагі фрэска «Вадохрышча» зь Нерэліц. У вадзе Іардана патрыяршы Крыж (22, 125).

Першымі сьвятымі кіеўскай мітраполіі былі князі Барыс і Глеб. Яны былі забітымі ў 1015 г. кн. Сьвятаполкам.

Барыс і Глеб былі сынамі бізантыйскай прынцэсы Ганны, якую выдалі за муж за кн. Уладзімера Сьвятаславіча. Пасьля сьмерці бацькі яны зьяўляліся прэтэндэнтамі на вялікі князь кіеўскі пасад.

Праслаўленьне Барыса і Глеба пачалося 5 год пасьля забойства, а 20 травеня 1072 г. адбылася кананізацыя. Св. Барыс і Глеб на іконах да паловы XIII трымаюць чатырохканцовыя крыжы.

У палове XIII ст. зьявіліся іконы, на якіх Барыс і Глеб трымаюць шасьціканцовыя, патрыяршыя крыжы.

Пад канец XVI ст. Барыс трымае патрыяршы крыж, а Глеб васьміканцовы.

(24 мал. 2; 25, мал.5)

Архіяпіскап наўгародзкі Грыгоры ў 1330 г. ад патрыярха канстантынопальскага атрымаў права на белы клобук і «кресчатые ризы».

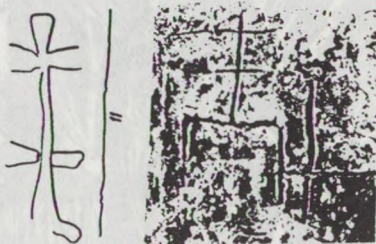
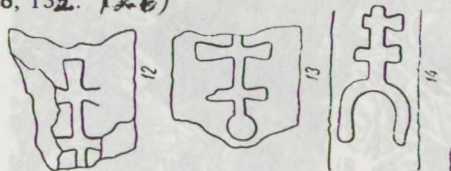
Ён зрабіў для сабору ноўгародзкай Сафіі дзьверы медзяныя з пазалочанай гравіроўкай. На гравюры «Дабравешчаньня» на вышыні правага пляча сьв. Марыі патрыяршы крыж на Галгофе. На гравюры «Зыход Хрыста ў пекла» Хрыстос трымае патрыяршы крыж. (26, 404, 412)

У Пскове, у пакроўскай царкве экспэдыцыя з Эрмітажу праводзіла досьледы і выявіла фрэску зь першай паловы XIV ст. Сьвятыя трымаюць патрыяршыя крыжы (27 6).

У справаздачы Расейскага гістарычнага музея за 1909 г. паведамляецца, што ў Разані была знойдзена медзяная іконка «Вадохрышча». Яна з XIII ст, малюнак зроблены тэхнікай залатой наводкі (28, 132, 126)

У Горадні падчас архэалягічных раскопак знайшлі царкву XII ст. На цэгле былі намалюваныя патрыяршыя крыжы. Такія-ж крыжы знойдзеныя на цэгле горадзенскага замку (29, 126, 132)

У Смаленску цэгла царквы на Пераконным завулку зь першай паловы XII ст. мела клеймы, падобныя патрыршаму крыжу. (30, 112-113)

(Працяг у наступным нумары)

Бібліяграфія

16. Мітраполит Макары. История Русской церкви. Спб. т.III.
17. Древности Российского государства, изд. по высочайшему повелению государства им. Николая I. М. 1849.
18. Записки отдела русской «славянской археологии Русского Археологического общества. Сборник. Спб. 1908, т.IX.
19. Батюшков П.Н. Памятники русской старины в западных губерниях империи. Спб. 1885, вып. VIII.
20. Powsenko O. The cathedral of St. Sophia in Kiev. New York, 1954.
21. Лазарев В.Н. Мозаики Софии Киевской. М.1960.
22. Lazarev V. Old Russian Murals and Mosaics, London, 1966.
23. Толстой I, Кондаков Н. Русские древности в памятниках искусства. Спб. 1899 г.
24. Кондаков Н.П. Русская икона. Прага. 1929 г.
25. Talbot-Rice T. Russian icons. New York. 1963.
26. Лазарев В.Н. Васильевские врата 1336 г. Советская археология. Сборник. М.1953, т.XVIII.
27. Белецкий В.Д. Работы псковской экспедиции государственного Эрмитажа Археологические открытия за 1977 г. М.1978.
28. Монгайт А.Л. Старая Рязань. Материалы и исследования по археологии СССР (МИА). М. 1955, № 49.
29. Воронин Н.Н. Древнее Гродно. МИА, 41, М., 1954.
30. Каргер М.К. Зодчество древнего Смоленска. XII—XIII в. Л. 1964.

Кім быў гэты чалавек?

Палітыкам, які стаяў ля вытокаў стварэння БНР і займаў пасады народнага сакратара земляробства, намесніка старшыні Рады БНР, зьяўляўся надзвычайным паслом пры Ўкраінскім урадзе.

Публіцыстам, аўтарам брашуры «Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя, яе мэты і задачы», у якой ўвасобіліся погляды прагрэсыўных дзеячаў Беларусі, адным з рэдактараў газеты «Грамада».

Вучоным, першым беларускім прафесарам географіі, аўтарам шматлікіх навуковых працаў і кнігаў, у тым ліку першага падручніка па географіі Беларусі?

Настаўнікам на агульнаадукацыйных курсах «Глаўпрафасъветы», выкладчыкам у Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце, розных навучальных установах, дзе ён працаваў у шматлікіх сылках, настаўнікам для будучых палітыкаў, публіцыстаў, вучоных.

Аркадзь Смоліч быў адначасова палітыкам, публіцыстам, вучоным і настаўнікам. 17 кастрычніка (па ст.ст) споўнілася 100 гадоў з часу яго нараджэння і няпоўныя 53 гады, як ён быў расстрэляны ў г.Омску. Зь некаторымі штрыхамі да партрэта гэтай шматграннай асобы «Полацак» і знаёміць чытача.

«Менск. 1916 год. Вайна зь Немцамі. На Захараўскай вуліцы № 24, супраць Новага Касьцёлу ў трохпаверхавым будынку крайнія дзверы й вітрыннае вакно. Над вакном надпіс: «Саха й Лучынка». У вакне колькі кніжак і брашурак зь дзіўнымі загаловамі, нязвычайнымі для вучаніцы тагачаснага менскага школы (расейскае, бо іншых ў Менску ня было). Ды

гэта мяне й ня дужа цікавіць наразе. Я прыйшла сюды атрымаць для жыцця накроеныя салдацкія кашулі, бо тут Камітэт дапамогі ахвярам вайны.

—Чаму ты, дзяўчынка, не адказваеш мне па-беларуску, як я гавару? — зварачаецца да мяне, адлічваючы кавалкі мутна-жаўтаватай бязі, надзвычай ветлівая й прыемная маладая паненка. — Далікатнасьць вымагае адказаць у тэй мове, у якой да цябе зварачаюцца, ведама-ж калі ўмееш.

— Я не знаю, — зьмешана пралапатала я, прывыкшы, што ў афіцыйных установах трэба гаварыць па-расейску.

—Што ня ведаеш? Ня ведаеш, ці умееш? Пэўна-ж умееш! Па носе бачу, што ўмееш, — весела сьмяецца. — Глянь, тата, яна ня ведае ці ўмее па-беларуску

Старэйшы, але не стары яшчэ чалавек у сёвай даматканай марынарцы, глянуў вясёлымі шэрымі вачыма зь іскрынкай насьмешкі.

—Нічога, неўзабаве пазнае, што йнакш ня ўмее, а толькі па-беларуску. І зноў сьхіліўся над паперамі.

Гэта быў Антон Лявіцкі, наш пісьменьнік Ядвігін Ш. і ягоная дачка, Ванда Лявіцкая, пасля жонка Язэпа Лёсіка. Ядвігін Ш. вельмі быў падобны да Францішка Багушэвіча, толькі больш прадаўгаваты твар, вайстрэшая бародка ды веселейшы пагляд.

Так сталася, што я засталася памагаць, замяняючы Ванду, якая мела шмат працы, больш для яе адпаведнай. Выдаючы хусьце, я бачыла, што сюды прыходзяць іншыя людзі, гавораць, раяцца, чытаюць лісты, спрачаюцца, цешацца або маркоцяцца. Гэта былі Уладыслаў Галубок, Зьмятрук Бядуля, Рамуальд Зям-

кевіч. Усе гавораць такой мовай, як у нас удома, але пра што — мне пятнаццацігадовай дзяўчыне з ускраіны Менску, мала зразумела: — Карэктурну прынесьлі... Рукапіс захавай... Набраць пэтытам... Пішуць зь Вільні... Адкажы ў Пецярбург... Ванда Лявіцкая вяла ўсё ліставаньне. Укладаючы свае літаратурныя здольнасці, цеплыню свайго добрага сэрца й замілаваньне да кожнай праявы беларускага адраджэньня, яна адказвала на вельмі лічныя лісты й допісы сваім прыгожым почыркам.

У суседнім пакоі быў музэй тканінаў, вакол якіх заўсёды клапаціўся Рамуальд Зямкевіч.

У міжчасе Ванда падсоўвала мне тую ці іншую кніжку. Гэта былі: Коласа «Песьні жалбы» й «Родныя зьявы», Максіма Гарэцкага «Рунь», Багушэвічава «Дудка беларуская», Багдановічаў «Вянок», «Курганная кветка» Буйлы, «Скрыпка беларуская» Цёткі, Бядулевы «Абразкі», «Бязрозка», Ядвігіна Ш., «Вязанка» Няслухоўскага, «Гусьляр» і «Жалейка» Янкі Купалы. Але найбольшае ўражаньне рабіла Купалавае «Шляхам жыцьця», часапіс «Маладая Беларусь», асобныя нумары газэты «Наша Ніва». Гэтыя кніжкі я чытала й давала чытаць сваім школьным сяброўкам. Неўзабаве гэтая групка беларускіх дзеячоў займела драўляны будынак тут-ка блізка на Захараўскай 18. Гэты будынак і стаўся першай Беларускай Хаткай. Гэта была запраўдная хатка, «стол і дом» для беларускіх дзеячоў, што прыбывалі ў Менск.

Што сыботы ладзіліся вечарніцы — сыботнікі. Нас, школьнікаў, была каля дзесяцёх ды колькі юнакоў-чыгуначнікаў, якіх прыводзіў Галубок. Із старэйшых найбольш выразна помняцца Ядвігін Ш., ягонае дачка Ванда, Бядуля й дзьве ягонныя сястры, Уладыслаў Галубок, панна Людзьвіка (пазьней жонка

Фабіяна Шантыра) з маткай; неўзабаве зьявіўся Аркадзь Смоліч. Цікавы мэтад уплыву на нас выбралі гэтыя выдатныя людзі. Выглядала, што збіраюцца яны, выраслыя, а мы таксабе, радыя, што за прошаныя і можам тут быць.

У сьвятліцы, дзе ўдзень была страўня хатнік абедаў, сталы й крэслы адсоўваліся да сьценаў. І мы, як верабі на дроце, масьціліся на іх.

—Што-ж можа пасьпяваем зьбраўшыся, —прапануе Лявіцкі.

—Але хто пакіруе?—цікавіцца Бядуля.

— Ну, хіба ўжо я, пакуль знойдзецца хто больш адпаведны. І на сярэдзіну пакою выходзіў Аркадзь Смоліч, малады, шыракаплечы, з буйнымі энэргічнымі рысамі твару. Выраслыя ўсе да аднаго, хто мог ці ня мог сьпяваць, станавіліся, клікалі нас перад сабой. Кажны сыботнік мы вучыліся па аднэй або па дзьве беларускія народныя песьні. Сьпяваць было найбольш улюблёным заняткам на нашых сыботніках. Гэта былі ня сьпеўкі з вучэньнем партыяў і муштрай. Проста сьпявалі на чатыры галасы, а выходзіла добра, таму сьпявалі шмат.

Нехта прапанавала паскакаць. Старэйшыя бралі нас у пары. Той-жа самы Смоліч, патрасаючы ільвінай чупрынай, вучыў скакаць «Лявоніху», «Юрачку», «Крыжачка». Ведама, пасьлей мы скакалі самі але што гэта за скокі, скажам, бяз Галубка, які так лоўка ўмеў прытоптаць!

Бядуля не скакаў ніколі з намі, не дэкламаваў, затое сьмяшыў нас жартамі ды трапнымі мянушкамі.

Ніхто нам ня чытаў лекцыяў, не пераконваў, не агітаваў. Гэтыя выдатныя людзі выбралі найвайстрэйшую зброю— масьтакае слова. Яны прамаўлялі да нас ву снамі нашых паэтаў-адраджэнцаў. Калі Смоліч дэкламаваў Купалава «Над Нёма нам» або Гарунова «Ты, мой брат, каго

зваць Беларусам»; калі Галубок дэкламаваў гарачыя Купалавыя поклічы; калі Лявіцкая дэкламавала цёплыя Цётчыныны Буйлянчыны творы — тут была й любасьць да пакрыўджанае бацькоўшчыны, і слаўная мінуўшчына яе, і пашана да свае мовы. Гэта была для нас і навукай, і клічам, і праграмай дзейнасьці.

...У вадзін із такіх восеньскіх сыботнікаў зьявіўся Максім Багдановіч. Высокая, худая крыху суглобая постаць, павольныя рухі, бледны дробны твар. Сур'ёзны, спакойны пазірк хваравіта бліскучых вачэй. Ён быў мала падобны да тых фото, што мы знаходзім у нашых выданьнях. З папярэдніх размоваў, ды па тэй увазе, зь якой яго спаткалі старэйшыя, мы зразумелі, што гэта вялікі чалавек ды пранікліся глыбокай пашанай да яго. Максім Багдановіч сядзеў на нашых вечарніцах ціха, бязмоўна, бязудзельна, толькі па ледзь значнай шчасьлівай усмешцы, якая квала зацвётала на ягоных вуснах, мы здагадаліся, што ён цешыцца з нашых сьпеваў, скокаў, асабліва з дэкламацыяў. Аднойчы нават прачытаў сваю «Скандынаўскую песьню». Незабытая сцэна аднэй вечарыны канца 1916 г. Неяк у сярэдзіне вечарыны Смоліч папрасіў усіх сесьці.

—Я маю прачытаць верш, новы твор. — Тон голасу нізкі, прыцішаны. — Аўтар прасіў не называць яго імя. Смоліч урачыста, ціха прачытаў «Пагоню». У прыцемненым з поваду ваеннага часу пакою, панавала абсалютная ціша. Пасьля нясьмелае: «Хто гэта? Хто напісаў? Старэйшыя абступілі Смоліча, зашумелі. — Гэта небывалае ў нашай... ды што ў нашай — у сусьветнай літаратуры... Хто аўтар?

—Я звязаны словам, я сказаць не магу. Пастарйцеся здагадацца.

—Прачытайце яшчэ раз! Гэта... гэта не заходзіць словаў Ядвігін Ш. Цяпер ужо Смоліч ня чытае, а праймкненна дэ-

клямуе. Закончывае амаль скандуючы: «Старадаўняя літоўскай Пагоні ні разьбіць, ні спыніць, ні стрымаць...»

—Гэта можа быць або Янка Купала, або... або наш Максім! —выпаліў Лявіцкі.

—Ён, — каротка кінуў Смоліч.

А ў другім канцы пакою сядзіць аўтар, усхваляваны, ледзь усапляючы паветра сваімі хворымі грудзьмі.

—Вось цяпер я маю права публічна прывітаць Вас із новароджаным вялікім творам, —і тонкая рука Маскіма Багдановіча згубілася ў буйнай энэргічнай руцэ, а затым ўся ягоная постаць патанула ў шырокіх абдымаках Смолічавых раменаў

—Ды пусьці ты, мядзьведзь, бароніць Бядуля, адпіхаючы Смоліча, намагаючыся падайсьці, прывітаць аўтара. Але Багдановіча ўжо вітае Лявіцкі.

—Ну, калі такое маглі напісаць, то Вам і зусім паміраць нельга, — выпаліў з узварушаньня гарачы Галубок, і тут-жа зразумеешы, якую дурніцу лягнуў, заліўся сьлязьмі.

Тут Бядуля падыйшоў да Багдановіча з шырокай усмешкай на мяккім твары. —Дык кажаш: «Ні разьбіць, ні спыніць, ні стрымаць»...Хе-хе, сакол!—і паціскаючы яго руку, папляскаў па плячы.

—Можа папросім, каб аўтар сам прачытаў свой твор,—запрапанавала Смоліч.

—Аўтара, аўтара! — панеслася шумна з усіх бакоў. Але Багдановіч адмовіўся. Ён адчуваў сябе зьянжымым.

Ваенныя й палітычныя падзеі 17-га году спынілі вечарніцы. Праца прыняла іншыя формы й характар. Але гэтыя сустрэчы далі нам аснову беларускага сьветлагляду. Там мы пазналі, — хто мы, знайшлі ідэю мэту жыцьця і працы, навучыліся любіць і шанаваць усё беларускае й кажнае ідэйнае Беларуса.»

А.С.

«Беларуская моладзь», 1960, № 8.

ՀԱՅԻՐԱԿ

Հ ԱՐԿԱՃՅԷ ՇՊՈՂԻՎ Հ

Мастак Пашкевіч з сям'ёй падаўся спачатку ў Вільню, потым у Коўна, а праз нейкі час яны мусілі хутка кінуць усе карціны й іншыя рэчы і паехаць падалей ад Чырвонай арміі, якая хуткашла на Запад — насустрач другому фронту. Пашкевічу было лягчэй арыентавацца, бо яго цёшка доб

ра ведала нямецкую мову, можа так-жа добра, як і сваю родную літоўскую. Пагэтану яны апынуліся ў зоне амэрыканскай акупацыі. Абставіны склаліся так, што праз гады Пашкевіч быў прэзідэнтам акадэміі мастацтва ў г.Філядэльфіі. Як мастак і грамадзянін, ён ня меў за сабой ніякай віны, але добра ведаў, што НКУС ніколі не даруе яму, ардэнаносцу, сябру партыі тое, што ён не пайшоў у партызаны. Дзякуй богу, усе скончылася як у казцы. Галіна Дакальскаса сама адшукала сваю сястру Бэрту праз знаёмых з Коўны, дзе яны былі на кватэры.

Мастак Міхась Навумаў і яго жонка трапілі ў іншую сытуацыю. З Навумавым я пазнаёміўся, калі рыў разам зь іншымі мастакамі вялікі катлан па вул. Самоленнай. Тады нас прывезьлі з рыдлёўкамі на машыне, да гарадскога тэатру — месца збору артыстаў, мастакоў і яшчэ невядомых нам людзей. Немец з аўтаматам сачыў за намі, каб не вельмі часта спыняліся на адпачынак. Памятаю, як да мяне наблізіўся нейкі незнаёмы

прашаў мяне да сябе, каб нешта мне паказаць. Я лёгка знайшоў яго дом па вул. Мяснікова, Як мне здалося, акрамя Навумава там болей ніхто не жыў. Тое, што ён мне паказаў было так неспадзявана, што я спачатку не паверыў сваім вачам. Навумаў раскруціў рулон палатна, на якім аказалася вядомая копія з карціны Рубенса, што была ў мастацкім адзеле этнаграфічнага музея ў Віцебску. Усе студэнты мастацкага тэхнікума ведалі гэтую копію. На ёй дачка корміць грудзьдзю свайго бацьку, закаванага ў ланцугі. Копія была вельмі добра выкананая, і драматычнасьць перадавалася, дзякуючы майстэрскаму выкананьню сутарэньня, каляроваму настрою, клясычнаму малюнку. Адным словам, копію ўсе прымалі за арыгінал. Далей Навумаў паказаў мне яшчэ два творы мастака Клевера — на палатне якога пейзажы вячэрніх сонечных закатаў узімку, бярозавы гай сакавіта перадаецца без умоўнасьцей — вельмі рэальна. Я спытаўся ў мастака: «Чаму і як апынуліся ў цябе гэтыя творы?» «Рабавалі музэй усе. Адныя зьдзіралі скуру з крэслаў, другія фіранкі й абітак, трэція

чалавек і назваўся мастаком Навумавам. Ён сказаў, што вучыўся ў Віцебскім мастацкім тэхнікуме разам з маім братам і ведае мяне, калі я вучыўся там апошні год. Навумаў тады раскажаў мне, што калі савецкія войскі набліжаліся да Віцебску, ён мусіў пакінуць горад і прыехаць у Менск. Зараз ён за

несьлі посуд. А я з падлогі падбіраў карціны — вось яны зараз у мяне».

Потым Навумаў з жонкаю бег зь Менску. Ад каго і чаму бег, мне невядома, але чаму пры рэпатрыацыі назваў Менск, а не Віцебск, зразумела. У Менску яго ніхто ня ведаў. Але яму зноў не пашча сьціла. Здарылася так, што ў памяшканьні НКУС на пляцу Волі загарэлася навагодняя ялінка. Трагедыі магло-б і ня быць, калі-б дзьверы ў залі адчыняліся не на сябе. У паніцы дзеці і дарослыя напіралі на дзьверы знутры і тым самым замыкалі самі сябе на пагібель. Дзеці кідаліся ў расчыненыя вокны, калечыліся. Толькі юнакі мастакоў Ахрэмыча й Азгура спусьціліся па вадасточных трубах ўніз. Навумаў быў адзін з тых, хто афармляў навагоднюю ялінку. І тут, вядома, схпілі яго й ягоную жонку. Хаця больш за ўсіх быў вінаваты Цанава, бо менавіта ён дазволіў рабіць ялінку ў памяшканьні, дзе дзьверы адчыняліся не так, як у глядзельнай залі, а лесьвіца на другі паверх мела дротавую сетку, як перасьцярога ад пабегу ці самагубства. Такім чынам, схпілі ды выслалі ня толькі Навумава. Ахвярамі сталі і тыя энкавэдэшнікі, што не ўгледзелі за тым, хто запаліў цыгарэтку. Дзесяць гадоў аддаў Навумаў розным лягерам, дзе як мастак працаваў за баланду. Працавіты і таленавіты мастак-афарміцель быў прыняты пазьней у Саюз мастакоў, удзельнічаў у мастацкіх выстаўках, дзе выступаў як станкавы графік. Ужо прайшло 12 гадоў з таго часу, як Міхась Навумава пахавалі. Але сакрэт, што гнала яго з роднага гораду Віцебска ў Менск, а потым далей у Нямецчыну, так і застаўся нераскрытым.

Зараз давайце азірнемся назад, да тых часоў акупацыі, калі адзін немец прадстаўляў мяне другому як мастак-партрэціст. Той першым чынам задаваў

мне пытаньне, чаму я не салдат і ці маю жонку і дзяцей. Я ўжо даўно прывычаіўся да такіх пытаньняў і меў адказы адны і тыя-ж. Вядома, я хлусіў, калі казаў, што ў нас народу многа і таму ня ўсіх мастакоў бяруць, а па-другое, у нас чамусьці не было эвакуацыі. На пытаньне аб сям'і казаў, што маю жонку, аднаго сына, маці і брата мастака. І ў апошнім хлусьні ніякай не было. Мае адказы супакойвалі. Адрозьнічвалася ласкавае абыходжаньне, каб спадабацца мастаку, бо ад яго залежыць усё ў партрэце. Пэўна, што цікавасьці да гэтай працы ніякай не было. Плата малая, але не грашыма, а прадуктамі харчаваньня, найчасьцей кансэрвамі розных гатункаў, сахарынай, цыгарэтамі. Чакаць нечага большага не прыходзілася, бо аднаасансны партрэт на кардоне каштуе няшмат. Маленькі эцюдзік з фарбамі ды настольны мальбэрт у партфэлі — вось усе мае рэчы. Нярэдка спыняў мяне шуцпаліцай (палывая паліцыя), адчыняеш эцюднік, паказваеш, што там ніякай узрыўчаткі няма і ідзеш далей.

Сказаць, што ўсе мастакі, якія апынуліся ў акупацыі ў Менску ведалі, хто, дзе жыве, хто, дзе працуе ці, тым больш, зьбіраліся разам, нельга. Як і не было таго, каб хто-небудзь з нас кіраваў падпольем, як арганізацыяй, меўшай пэўны сувязі зь Менскім партыйным падпольем. А калі што і было, то рабілася паасобку, сувязь была пэрсанальная праз вельмі знаёмага чалавека або сваяка. Інакш быць і не магло. Недавер чалавека адзін да аднаго склаўся яшчэ з часоў сталінскага хапуна, а ў часы акупацыі недавер быў правамерны — той вораг, які раней быў за мяжой — зараз існуе побач. Мастакі амаль не зьбіраліся ўсе разам. Памятаю толькі сьвяткаваньне 1 мая 1943 года. Немцы прымусілі прымаць у ім удзел ўсіх службоўцаў,

рабочых прадпрыемстваў, усіх мастакоў і артыстаў. Шэф аддзелу мастацтва загадаў склікаць у камісарыяце мастакоў, што былі на ўліку ва Управа. Спачатку ён выдаў нам па пачцы махоркі і праз перакладчыцу паставіў задачу зрабіць на чырвоным палатне зь дзесятак лезунгаў да першага мая. Ніхто з нас не пісаў гэтых лезунгаў да вайны, бо не было патрэбы займацца такой дармовай працай. Па-другое, іх проста ніхто не ўмеў пісаць. Да таго-ж з плякатамі нікому не хацелася пэцкацца, тым больш, што наганам нам не пагражалі. Вядома, шэфу ўся нашая гаварыльня не падабалася. Ён мала верыў, што мастак ня можа пісаць і рабіць такую нескладаную працу. Скончылася нашая гаворка тым, што я і мастак Алтуф'еў паабяцалі шэфу перакласці гэтыя плякаты на майстэрню па шылдах, якая была ў канцы Камсамольскай вуліцы, на рагу зь Нямігай.

Як аказалася потым, майстэрня тая захавалася, але не было тых, хто мог-бы рабіць шрыфтавыя лезунгі. Шэф, якому мы даклалі абстаноўку, крычаў нам: «Са батажнікі!» і яшчэ нешта па-нямецку. Але дэманстрацыя адбылася. Мастакам далі адну палутарку, а каб было зразумела, што на ёй стаяць майстры пэндзля і фарбаў, мастак Каржанеўскі усцягнуў на машыну свой вялікі мальбэрт. Дэманстрацыя не абыйшлася без фатаграфавання, што вельмі нагадвала кіназдымкі ў першыя дні акупацыі, калі ў галодны натоўп кідалі сухары. Штучнасьць гэтых дзеяў была бачна ўсім. Успамінаецца, як адзін салдат з вэрмахту, праходзячы ўздоўж невялікай калёны прабурчаў: «Фальш».

І ўсё-такі некалькі чалавек мастакоў зьбіраліся на кватэры мастака Мікалая Гусева — старэйшага за нас, меўшага вялікі жыцьцёвы і творчы вопыт, ды і наогул вельмі сімпатычнага прыцягаль-

нага да сябе сябра. Так, аднойчы ў першыя месяцы акупацыі, калі я знаходзіўся на кватэры Гусева, да яго забег скульптар Бразэр. Першае, што ён сказаў нам, было: «Чаго вы сядзіце, бачыце вось у мяне банка кансэрваў — зарабіў за хуткі малюнак тушшу аднаго вайскоўца». Ён сьпяшаўся, але дадаў: «Маю пропуск на выхад з гэта, атрымаў яго ад камітэта яўрэйскага гэта». Пры гэтым ён адхіліў улева лацкан пінжака, дзе быў прышыты жоўты кавалак тканіны замест зоркі Давіда. Мы глядзелі на гэтага заўсёды жвавага чалавека, які сваім выглядам гаварыў нам: «Трэба змагацца за жыцьцё ў розных абставінах» — і разумелі, што ён мае рацыю. Прайшло некалькі тыдняў і ў Гусева як партрэтчыста было шмат працы. Пісаў ён хутка, падабенства было амаль як у фатографа. Пры гэтым бездакорная трапнасьць і пунктуальнасьць, што вельмі падабалася немцам — афіцэрам ды асабліва салдатам.

Да Гусева пачалі заходзіць славакі, казармы якіх былі па вуліцы Лагойскага тракту. Ад іх нам стала вядома, што славацкі прэм'ер Цісэ даў згоду, каб даць свае войскі на ўсходні фронт у дапамогу Гітлеру. З славацкіх вайсковых аддзелаў, частку кідалі на барацьбу з партызанамі, але потым прыпынілі карацельныя аперацыі, бо вельмі шмат было салдатаў, што пераходзілі на бок партызанаў.

Аднойчы я ішоў па Савецкай вуліцы, якой фактычна ўжо не было — адны руіны — і раптам трапіў пад моцны дождж. Я пабег да нейкай будкі, пад страхой якой ужо стаялі дзяўчынкі-школьніца і салдат-славак. Славак пытаўся: «Ці праходзілі яны гісторыю, дзе французы ў 1812 годзе ішлі на Маскву, нават захапілі яе ў польмі агню, але мусілі ісьці ўзімку, праз лясы ды сьнежны стэп. Шлях быў далёкі, праз Беларусь, дзе мужыкі ды бабы зь віламі ды косамі гналі іх назад...» Я слухаў таго славака, які быццам-бы для мяне, а не для дзяўчыны пачаў тую гаворку пра Напалеона. Відаць, славак даўно прыйшоў да гэтай аналёгіі, але ў яго не было слухачоў, якім-бы ён мог паведаміць свае думкі.

Менск 1942. (Фота з калекцыі Р.Галіак)

Славакі сустракалі ў Гусева іншы раз Анатоля Сапетку, маладога мастака, які трымаўся неяк вольна, быццам нікога не баяўся. Ён лёгка ўступаў у размовы з славакамі, ды яны і самі былі гаварлівыя людзі. Аднойчы, ідучы разам ад Гусева, Сапетка папрасіў даведацца, што за нямецкая ўстанова ў канцы Нізкага завулка разьмяшчаецца ў былым будынку дзіцячага сада, у такім-жа доме па

Дрэвапроцоўчай вуліцы быў «дамян-лазарэт» — жаночая бальніца. Сапетка прасіў пацікавіцца іншымі ўстановамі, што паблізу майго дому. Гэта грэба было даць яму у тэрміновым парадку. На жаль, пасля гэтай размовы я болей не сустракаў Сапетку аж да самага канцу вайны. Сталася так, што яго нехта выгледзеў і данёс ў гестапа. Так ён апынуўся ў Менскай турме. На пераходзе праз турэмны двор ён сустрэў мастачку Людмілу Зданоўскую, якая хутка сказала аб сабе тое, што ёй далі на выбар ці сядзець у турме, ці ехаць у Нямецчыну. Тады мы аб Зданоўскай таксама нічога не ведалі. Зданоўская — жывапісец разам з сваім мужам Ягорам Ізмайлавым — скульптрам, беглі зь Менску, але выйсьці далей Смаленску ім не далі нямецкія войскі. Як потым стала вядома, яны адчынілі майстэрню — партрэтнае атэльё, дзе Зданоўская пісала партрэты нямецкіх афіцэраў, нават генералаў, а Ізмайлаў рабіў адначасова фотопартрэты ўсіх «кліентў» ды са зьвесткамі аб іх перапраўляў за лінію фрона, да савецкіх перадавых злучэньняў. Здарылася так, што нехта іх выдаў. Іх чакаў суд, але следства вяло гестапа, якому, нарэшце, перашкодзіў моцны наступ савецкіх войск на Смаленск. Можна толькі дзівіцца, чаму гестапаўцы прывезлі разам абодвух мастакоў у Менск і кінулі іх у лягер палітычнанебясьпечных, што быў на Чырвонай вуліцы, на Камароўцы. Потым, праз нейкі час, Зданоўскую перавезлі ў менскую турму, а Ізмайлава пакінулі на Чырвонай вуліцы. Аб тым, які цьвёрды характар меў Ізмайлаў можна меркаваць па такім эпізодзе. Намесьнік начальніка лягера, які добра валодаў расейскаю моваю, пажадаў, каб скульптар выляпіў яго бюст. Сэансы адбываліся ў кабінэце. Як апавядалі збегшыя з гэтага лягера два чалавекі, немец паставіў пе-

рад Ізмайлавым некалькі літраў гарэлкі, маўляў, пей, колькі хочаш. У часы работы паміж імі шла ўвесь час размова на высокай ноце. Намеснік пытаўся: «Скажы, Ізмайлаў, а калі-б я да цябе трапіў, ты-б пашкадаваў кулі і засёк мяне, ці застрэліў?» «Засёк-бы» — быў адказ. Трэба дуамць, што ад Ізмайлава гестапаўцы не пачулі ніводнага слова здрады.

У апошнія дні перад адступленьнем з Менску гестапаўцы сталі вывозіць у душагубках сваіх ахвяраў некудысь за горад. Тыя былі атручаныя газам з выхлапных трубаў, без адзінага стрэлу ў патыліцу, як гэта рабілася ў іншых выпадках. Ёсьць такая думка, што Ізмайлаў загінуў менавіта ад газаў душагубкі, бо нехта бачыў, як машына за машынай адвозіла людзей зь лягера, што быў па вуліцы Чырвонай. (Тое самое было з Галінай Левінай і маленькімі яе дачкамі).

Раптоўная вайна застала невялікую групу мастакоў зь сем'ямі на вёсцы ля Пухавічаў. Вёска адпавядала добраму месцу адпачынку—яна была ня вельмі далёка ад Менску, і ў ёй было ўсё, што трэба пэйзажысту. Частка з тых мастакоў спрабавала ўпешкі ісьці на Ўсход, але нічога з таго не атрымалася. Людзі вярталіся не ў Менску, а на вёску, бо ведалі, што ў горадзе згарэла кватэра, а па-другое, як пражывеш без харчоў?

Час ішоў, савецкія дывізіі адступалі. Трэба было прыстасавацца да новых умоў, але як, вось дзе пытаньне. Мастак Гусеў з жонкаю ды з двума дачкамі вярнуўся ў Менск. Мастакі Алтуф'еў з сям'ёй, Станкевіч, Пашкевіч з жонкай мастачкай Галінай Дакальскай, з пляменьніцай і з маткай, Сухаверхаў з жонкай мастачкай Лі й яе сынам засталіся на вёсцы. (Мастачка Сафія Воўкава ў свой час вышла замуж за лётчыка карэйца Лі, але зарана стала ўдавою з маленькім сынам Герам. Яна скончыла

Віцебскі мастацкі тэхнікум, а пасля працавала на гузікавай фабрыцы КІМ, дзе рабіла эскізы гузікаў). Мастакі Сухаверхаў і Станкевіч пісалі іканастас для Пухавіцкай царквы, а іншыя малявалі абразы і неяк, бог ведае чым, жылі.

Аднойчы позна ўначы да хаты, дзе жыў Сухаверхаў з сям'ёй, зьявіўся з групаю партызанаў камбрыг Філіпскіх (герой Савецкага Саюза) ды загадаў, каб не пазьней як заўтра яны былі ў лесе. «А калі не зьявіцеся, дык вас чакае вось гэта»,—камбрыг ускінуў да столі свой аўтамат і патрос ім перад носам перапалоханага Сухаверхава. Прышлося падпарадкоўвацца. (Як потым мне казаў нябожчык мастак Шутаў, паліцаі спалілі хату Сухаверхава, а разам зь ёю і матку Сафіі Лі). Па сутнасьці, Сухаверхаў ні ў якіх партызанскіх дзехах не прымаў удзелу. Ён лічыўся хворым на страўнік, а пагэтану маляваў у брыгаднай газэце. Сафія працавала па асьветніцкай працы, а можа ў лазарэце. Калі пасля вялікіх баёў па выхадзе з блякады камандаваньне запрасіла Маскву, каб параненых самалётам адправіць на вялікую зямлю, Цэнтр даў радыяграму: «Прысылайце параненых, Лі, Сухаверхава». Вядома, адправілі параненых, а Лі засталася з Сухаверхавым у брыгадзе да канца вайны.

Інакш паступіў у падобным выпадку мастак Абрам Бойка. Калі адпраўлялі ў Маскву параненых партызанаў, ён, калі ніхто ня бачыў, улез у самалёт і захаваўся паміж парашутных цюкаў. Так ён і апынуўся ў Маскве. Некалькі пазьней, калі ён жыў пры музеі Вялікай Айчыннай вайны, ён паказаў фота, на якім Калінін уручаў яму ордэн Чырвонай зоркі. Бойка быў ня столькі мастак, колькі фатограф. На сьцяне ў яго пакойчыку было шмат фатакартак, дзе ён пазіраваў з аўтаматам ў поўнай партызанскай форме. Нейк няёмка я адчуваў сябе, калі разгля

даў гэтыя фота. Усё-такі гэта была сама рэклама ці, як кажуць зараз, паказуха. Гэты мастак ці фатограф не ўваходзіў у той спіс майстраў выяўленчага мастацтва, якіх адклікалі ў распараджэньне штаба партызанскага руху. Фактычна ён быў дзэзерцірам, але, нягледзячы на гэта, ён атрымаў ордэн Чырвонай зоркі. Вядома, што так паступалі адзінкі. Такія мастакі як Зайцаў, Глебаў, Бембель ваявалі на фронце. Скульптар Глебаў быў нават паранены, ён хадзіў у кулямётчыках і, як кажуць, бачыў сьмерць сваімі вачыма. Мастакі Гаўрыленка, Красоўскі былі ў тылу, займаліся рознымі справамі, якія ніякага дачынення да фронту ня мелі. Абодва апынуліся ў Сьвярдлоўску і зьявіліся ў абкаме ў першага сакратара Сьвярдлоўскай вобласьці Кулагіна (У Беларусі ён быў другім сакратаром ЦК КПБ), які строга ім зазначыў: «Ваша месца на фронце, бо вы сябры партыі. Скульптар Рапапорт яшчэ не апамятаваў ад жахаў, якія яго агарнулі ў Варшаве». Гэта былі слушныя заўвагі і парады мастакам-партыйцам.

Начальнік штаба партызанскага руху, генерал П.Панамарэнка (да вайны першы сакратар ЦК КПБ) адклікаў работнікаў культуры з розных часьцей у часы вайны да штаба, каб скарыстаць іх, як ён казаў, у тылу ворага ў тых-жа партызанскіх злучэньнях, што дзейнічалі на ўсёй тэрыторыі Беларусі. Гэта была адгаворка, каб мець права адклікаць з фронту мастакоў, артыстаў, літаратараў, вучоных, інжынераў, будаўнікоў і архітэктараў (прыгадаем архітэктараў Караля і Заборскага), адным словам — спэцыялістаў усіх галін, каб распачаць адбудову нашай рэспублікі ў пасляваенны час.

Пад Масквою, на Стрэльні, дзе дыслацыраваўся штаб партызанскага руху, знаходзіліся многія з партыйных і савецкіх кіраўнікоў, таксама сябраў пар-

тыі. Яны жылі ў гасьцініцы «Масква», іншыя — менш важныя асобы — размяшчаліся ў «Явары». Кожныя зь іх атрымоўвалі добрыя пайкі па картках літары А, што адпавядала рацыёну амэрыканскіх вайскоўцаў. На кожнага ў харчы ўваходзіла нават растваральная кава і жавальная гумка, не кажучы ўжо пра каўбасы, сыры, сухое малако й інш. Вядома, што не ўсе сядзелі ў гасьцініцах, шмат з членаў ЦК і СНК БССР знаходзіліся ў дзеючай арміі. Але як там ні было, асноўнае кіраўніцтва часова было ў эміграцыі ў Маскве і чакала, каб вярнуцца дахаты.

Менавіта ў гасьцініцы Масква загінуў наш паэт Янка Купала. Як яшчэ казалі, пры загадкавых абставінах. Многа ўжо пісалася аб гэтай трагічнай сьмерці. Рабіліся розныя высновы, але толькі так, што акцыя гэтая была насільніцкая. І чамусьці не прымаюцца да ўвагі тыя бясспрэчныя доказы сьведак, якія пры гэтым былі і ўсё бачылі сваімі вачыма. Нікому не хочацца паверыць у тое, што такі вялікі паэт загінуў так недарэчна, амаль без усякай важкай прычыны.

Мой даўні сябра, архітэктар Герогі Заборскі паведаў аб гэтым сумным дні так: «Купала чакаў гасьцей да свайго юбілею на абед, што меўся быць у ягоным нумары, дзе ўсё было падрыхтавана. Ён чакаў на лесьвічнай пляцоўцы не адзін, яшчэ былі там людзі, які і заўсёды. У той дзень, відаць было, ў Купала настрой быў добры, стаялі, гутарылі, чакалі іншых, каб разам увайсці ў нумар»...

Тут я мушу спыніць сваю гаворку, каб зьвярнуць увагу тых, хто ніколі не быў у гасьцініцы «Масква». Шырокая лесьвіца, поручні, вельмі нізкія, ідуць уверх і ўніз да тумбы, таксама нізкай — сантымэтраў 65, ня болей. Прамежак між поручнямі шырокі, варта спіною зрабіць адзін крок, спатыкнуцца аб тумбы, і ты ляціш між поручнямі ўніз. Колькі разоў

я стаяў на тых пляцоўках, і ў вачах маіх уставала тая карціна, так ясна і бяспрэчна, што становіцца цяжка на душы, калі прыходзіш з халодную развагаю да такіх высноваў — іншага быць не магло. Загорскі сьведка — спытайцеся ў яго.

Да 1932 года я ведаў Купалу толькі па ягоных творах, а калі ўвайшоў у сям'ю Галубка, то бачыў яго часьцей у Доме пісьменьніка, што быў на рагу вуліц Савецкай і Карла Маркса. У тым годзе я скончыў мастацкі тэхнікум, а ў наступным быў прыняты ў сябры Саюза савецкіх мастакоў БССР. Сувязі зь пісьменьнікамі былі тады больш блізкімі, чым сёньня, бо ўсе мастакі, жывапісцы, графікі, нават скульптары, праходзілі праз Белдзяржвыдат і мелі магчымасьць атрымаць заказ на афармленьне кнігі, пачынаючы ад шрыфтавой вокладкі і да ілюстрацыяў усёй кнігі. Іншай арганізацыяй, якая магла аформіць заказ на выкананьне любых відаў мастацтва, як афармленьне клубаў, дэманстрацыю пар трэтаў, сельскагаспадарчых выставак і іншых працаў — быў прафсаюз РАБІС работнікаў мастацтва. Ніякіх мастацкіх майстэрняў, выканаўчых, а тым больш творчых не было, так як і Дома мастакоў ці выставачных заляў. А васьмь Дом пісьменьнікаў даваў нам мажлівасьць правесці зьезд мастакоў, які лічыўся першым, ды некаторыя выстаўкі асобных мастакоў, у тым ліку выстаўку Уладзіслава Галубка.

Не магу дакладна ўспомніць, дзе я пачуў, як чытае свае вершы Янка Купала, мабыць, у Доме пісьменьнікаў. Ведаю, што Купала не вельмі любіў чытаць сам, мабыць, сароміўся, а мабыць, лічыў, што артыст зробіць лепш за яго. Хутчэй за ўсё то і другое разам. Мы-ж ведаем, што Купала наогул не любіў выступаць з прамовамі. Бо навошта яму на людзях выкладаць свае думкі, якія ляцяць у

паветра і там губляюцца? Ці ён зьмяняе свой пісьмовы стол, той спакой, што спрыяе толькі адной мэце — той песьні, якая пакуль што гучыць не для ўсіх, а ў сэрцы, на эстраду, дзе яго сустраюць усе як артыста, пачнуць пляскаць у ладкі, нарабляць шуму, а для чаго? У той час, праўда, наадварот лічылася, што калі ты маеш пастаўлены голас і можаш выступаць на розныя тэмы — дык ты актывіст, цябе паважаюць, цябе выбіраюць, бо ты патрэбы чалавек. Купалу заўсёды запрашалі ў прэзыдыюм розных сходаў ці вечароў, дзе павінны былі сядзець усе знакамітыя людзі. Гэтая прадстаўнічасьць давала сходу саліднасьць і трапіць на яго лічылася заўсёды вялікім уласным дасягненьнем.

Зачастую, чалавека, які упершыню слухаў вершы ў выкананьні Купалы, пасьцігала пэўнае расчараваньне. Мана тонны глухі голас, ды і ні кожнае слова выгаварваецца так яскрава, як трэба. Нават сэнс верша ўхапіць цяжка, застаецца толькі разглядаць паэта, як стаіць, як трымае рукі, чаму не растаецца з сваім кійком...

Ад жонкі я ведаю, што Купала любіў слухаць, як яна чытала ягоныя вершы, як выразна гучалі яе словы, перходзячы у гукі пачуцьцяў. Сэнс вершу ўзрастаў нават ад жэстаў рук. Галубок не здарма браў з сабою сваю дачку ў Менскі Белпэдтэхнікум, каб яна чытала вершы Купалы перад студэнтамі пасля лекцыі аб тэатры, аб літаратуры ў сцэнічным мастацтве. Быў такі выпадак. Цётка Уладзя ўзяла да сябе Люсю Галубок на некалькі дзён, каб вывучыць вершы Купалы пад яе кіраўніцтвам. У гэтым дзіўнага нічога не было, бо Люся яшчэ не мела вопыту трымацца перад глядачамі тэатру. Рэпэтыцыі праводзіліся ў Доме першага зьезду РСДРП, дзе тады жылі Купалы. Цётка Уладзя, як настаўніца ў мінулыя

гады, валодала сакрэтамі падыходу да дзяцей — ёй лёгка было працаваць з таленавітай дзяўчынкай. Можна сабе ўявіць, як хвалявалася ўладзіслава Францаўна за кулісамі ў вечар прэм'еры. Але усё абыйшлося добра і з таго часу маленькая актрыса мела сваё амплуа.

А вечар гэты быў прысьвечаны Юзэфу Пілсудскаму, які сядзеў у ложы гарадскога тэатра, абапіраючыся на шаблю. Ён глядзеў на маленькую дзяўчыку і праз свае вялікія вусы усміхаўся. Мабыць, падабаліся яму словы і тая дзяўчынка, што так добра чытала купалаўскі прывітальны верш.

«Гэты вечар, — кажа Люся Галубок, — запомніўся мне болей за ўсё. Бо гэты вусаты дзядзька кінуў кветкі да маіх ног, а потым доўгі час пляскаў у далоні стоячы. А сотні людзей, глядзелі на тую ложу, на Пілсудскага, на яго ад'ютантаў, адукаваных палякаў».

Казалі, што беларускія ўрадаўцы сустракалі Пілсудскага хлебам-солью. Тады ніхто не ведаў да каго далучаць нашу маленькую дзяржаву, бо заходні край, як у Расеі называлі нашу Беларусь, не меў узброеных злучэньняў, дакладных межаў і моцных юрыдычных правоў. Быў гэта пачатак 20-х гг.

Ужо значна пазьней, калі тэатр Галубка меў твар вандроўнага, дзеці заставаліся дома, бо зімою школа, а не тэатр была заняткам. Але ў тыя часы, калі ў Менску даваў гастролі Галубкоўскі тэатр, дзеці зноў пачыналі прапускаць школу. Усё ішло на тэатр, а школа становілася на другое месца. Галубок не меў асабістага жыцьця, але і да членаў сям'і літасьці ня меў, выцягваў апошнія сілы. Гэты фанатычны падыход да справы тэатра ўласьцівы людзям не ўсім, а толькі выключным ў тых эканамічна цяжкіх умовах, якія склаліся ў тыя часы.

(Працяг у наступным нумары)

25 лістапада, 80 гадоў назад, на станицы Джусалы ў Казахстане нарадзіўся Яўген Ціхановіч. Мастак ад Бога, Беларус ад бацькоў. Дзіцячыя гады яго прайшлі ў Челкаре, Арыенбургу, Бузулуке, потым у Петраградзе. У 1923 г. сем'я Ціхановічаў вярнулася на Бацькаўшчыну і з тых часоў Беларусь заўсёды ў душы Яўгена Ціхановіча. Яна ў кожным ягоным малюнку, партрэце, экслібрысе. У кожнай ягонай песьні, у якую ён уплятае багацейшыя арнамэнты беларускіх узораў, прыгожыя краявіды родных паletкаў і лясоў. Яўген Ціхановіч паказвае характэрнае беларускае прыроднае гераічнае гісторыю змаганьня за незалежную Бацькаўшчыну. Беларусь і яе барацьбіты — васьмь асноўная тэма, якой ён прысьвяціў сваё жыцьцё. Гэтую тэму ён распрацоўвае ня толькі фарбамі, але і словам. Бо Ціхановіч — Песьняр таксама. Песьняр ад душы.

Рэдацкія часопісы «Полацак» віншувалі мастака і аўтара ўспамінаў Яўгена Ціхановіча з 80-годзьдзем і жадае яму творчых сіл, здароўя і натхненьня яшчэ на доўгія-доўгія гады.

==== Баляда аб школьным сябры====

Леанід Крыгман

З Валодзям Караткевічам я пазнаёміўся ў 1945 годзе, калі пачаў вучыцца ў 7 клясе Варшанскай школы №1. Мне было 13, яму 14, і ён вучыўся ў 8 клясе. Мы былі дзеці галодных ваенных і пасьляваенных гадоў. Худыя і заўсёды галодныя. Гэта потым Уладзімір стаў даволі-такі крупным мужчынам, а ў юнацтве адрозніваўся ад сваіх часам і дарослых (па 18-20 гадоў!) аднаклясьнікам, як кажучь цяпер, нязначнымі фізычнымі кандыцыямі. Усе мы былі апрануты даволі маляўніча, часам ушто-небудзь ваеннае: зялёнае нямецкае або абароннае савецкае, заўсёды на шмат памераў больш, чым патрабавалася для нас. Ня быў выключэньнем і Валодзя.

Я пабачыў яго ўпершыню ў вялікай фуражцы, якая падала яму на вочы. Калі ён падымаў яе, можна было пабачыць яго вялікія, вельмі выразныя вочы, якія былі рознага колеру: адно шэрае, другое карае. Мне казалі: «Гэта Валодзя Караткевіч». Сказана гэта было зь нейкім асобым зместам. Праз некалькі дзён я зразумеў, што нягледзячы на кпіны з поваду добрага спалучэньня яго прозьвішча і росту, аднаклясьнікі вельмі паважаюць гэтага хлопчыка і гатовы заўсёды абараніць яго. Хутка я зразумеў, чаму.

Валодзя ў свае 14 гадоў меў літаральна энцыклапэдычныя веды па літаратуры і гісторыі. У гэты час, калі бібліятэкі былі амаль што пустыя, вы маглі атрымаць усе неабходныя даведкі ў Валодзі. Іх ня трэба было правяраць, бо ўсё было дакладна. Гэта ў сучаснай школе больш за ўсё паважаюць спартсменаў, а ў 1-ай варшанскай у 1945 г. перавага аддавалася ведам.

Неяк хутка мы пасябравалі. У нашай кампаніі быў таксама Юра Падво, і мы хадзілі неразлучнай тройкай.

У 8 клясе я дагнаў Валодзю. Наша матэматычка, Вольга Іванаўна, паставіла яму двойку па свайму прадмэту і пакінула на другі год. Гэтая тыповая школьная настаўніца тых сталінскіх часоў даўсяга саромілася свайго беларускага паходжаньня і таму вымаўляла словы своеасабліва. Напрыклад, «дрэбь» «дотрыгиваться», інакш кажучы, нават больш парасейску, чым гэта патрэбна было. Валодзя ня мог не смяцца з гэтага і таму застаўся на 2-і год. Магу сьведчыць, хаця матэматыка і ня была яго любімым прадмэтам, але ён ведаў яе ня горш іншых, каго перавялі ў наступны кляс.

Валодзя быў разумны, вельмі таленавіты вучань, меў фэнаменальную памяць. Ён мог адзін раз прачытаць старонку тэксту і запомніць яго на ўсё жыцьцё. З школьных прадмэтаў ён больш за ўсё любіў гісторыю і літаратуру. Выкладала літаратуру Кацярына Іванаўна Грыневіч, вельмі добрая, шчырая настаўніца. Пасьля заканчэньня школы Валодзя пачаў перапісвацца з ёю. І гэтая перапіска цягнулася да канца яго жыцьця. (Зараз К. І. Грыневіч жыве ў Кастрамскай воб.). У той час Кацярына Іванаўна было 28 год і яна была надзвычайны педагог. Разам з ёю мы выпускалі альманах, у якім Валодзя стала зьмяшчаць свае вершы. Яго першыя творы былі напісаны настолькі таленавіта і па-майстэрску, што многія, хто пачыналі пісаць у альманах разам з ім, скончылі займацца гэтай справай. Ён быў такім узорам для усіх, што творы іншых здаваліся бязглузьдзіцай. Акрамя таго Валодзя вельмі добра маляваў. Яго

сшыткі былі заўсёды размаляваныя на палях.

Кацярына Іванаўна вяла ў нас і драматычны гурток. Разам з ёю мы паставілі гогалеўскага «Рэвізора». Валодзя граў Добчынскага, я Бобчынскага, а Юрка Падво быў Хлестаковым. Пэўна, што роль у Валодзі была маленькая, але ён граў з поўнай аддачай і ахвотай. Шмат жэсьцікуліраваў, пастаянна імправізаваў. Пьеса карысталася вялікім посьпехам сярод глядачоў і ня толькі ў школе. Мы паказвалі яе ў ДOME соцкультуры, вельмі пашкоджаным вайной будынку, у якім раней зьмяшчаўся ці то касьцёл, ці то манастыр, і нават ездзілі на гастролі ў суседні гарадок Барань. Валодзя быў ня толькі добрым акцёрам, але і сам спрабаваў пісаць для сцэны. Аднойчы Кацярына Іванаўна дала нам для хатняга заданьня напісаць п'есу. Хто накрываў на старонку, хто на дзьве, а Валодзя сваім мелкім почыркам сьпісаў увесь сшытак. Гэта была драма ў 3 актах. Так у 8 клясе ён амаль поўнасьцю напісаў першы варыянт п'есы «Млын на сініх вірах».

Валодзя пачаў пісаць вершы з 6 гадоў. Дарослым ён быў вельмі патрабавальным да сябе, перакрэсьліваў радкі бясконца, шукаючы патрэбныя словы. Але ён мог напісаць верш на адным дыханьні, без адзінай папраўкі, як сапраўдны імправізатар. Сучасныя літаратары больш любяць слова «праца», чым «натхненьне», але Валодзя, на мой погляд, сучасным ніколі не быў. Ён больш падыходзіў для рамантычных часоў пачатку XIX стагодзьдзя. Праўда, зь яго гордасьцю і гатоўнасьцю заступіцца за пакрыўджаных, ён-бы хутчэй за ўсё загінуў на якой-небудзь дуэлі, як Лермантаў ці Пушкін. У мяне ўжо тады хапала літаратурнага густу, каб разумець, што хлапец, які сядзіць са мною на адной парце, бегае купацца на Днепар — гэта сапраўдны паэт. (Тое, што ён стане гістарычным пісьменьнікам, мне ў галаву тады не прыходзіла). Ён быў паэт ня толькі таму, што пісаў выдатныя вершы. Ён быў паэт па прыродзе, па сваіх адносінах да рэчаіснасьці.

Усе юнакі нашага кляса, былі закаханыя ў нашу настаўніцу літаратуры. Але

Драматычны школьны гурток, у якім граў Уладзімір Караткевіч. 1947 г. Валодзя Караткевіч стаіць у самым верхнім радзе, справа.

Разам зь ім Леанід Крыгман. Кацярына Іванаўна сядзіць у першым радзе трэцяга зьлева.

наймацней Валодзя. Адночы мы з Юрыкам залезлі на адрыны, дзе Валодзя звычайна пісаў і хаваў свае творы. Мы знайшлі яго сшытак зь вершамі й узялі яго. Там былі рамантычныя вершы, прысьвечаныя Кацярыне Іванаўне. Справа амаль не дайшла да бойкі, калі Валодзя даведаўся аб крадзяжу. Ён не размаўляў з намі цэлы месяц. Але потым мы зноў сталі неразлучнымі сябрамі.

Пасьля заканчэння школы Валодзя паехаў у Кіеў і паступіў ва ўнівэрсытэт, на філэлягічны факультэт. Я - ж стаў студэнтам Маскоўскага энэргетычнага інстытута. Пачалася наша перапіска.

Сустрэкаліся на вакацыях у Воршы, але толькі да 1952 года. Потым не бачылі адзін аднога доўгія гады. Валодзя пачаў працаваць пасьля заканчэння ўнівэрсытэта настаўнікам у Тарашчанскім раёне Кіеўскай воб. Я-ж працаваў у Сібіры, Барнауле, а потым у Данецку, адкуль у 1988 годзе эмігрыраваў у ЗША. Нашыя сустрэчы пасьля апошніх агульных вакацыяў сталі рэдкімі, іх можна пералічыць на пальцах. Але мы перапісваліся з 1954 г. амаль 25 гадоў, і гэту перапіску я лічу сьветлай старонкай у маім жыцьці. Мы былі па-юнацку даверлівыя, сумесна перажывалі нашыя посьпехі і няўдачы. Валодзя амаль у кожным лісьце пасылаў мне свае вершы. Спачатку на расейскай і беларускай мовах, а потым толькі па-беларуску.

Яго доўга не друкавалі. Няцяжка зраўнець чаму. Валодзя ня мог, як сумленны чалавек, пісаць, як патрабавалася ў гэты момант. У галодныя гады апавядаць аб зможным жыцьці калгаснікаў яго нельга было прымусіць нават пад пісталетам. І вось, пакуль рэдакцыя не прымалі ягоныя вершы, ён пасылаў іх мне і, пэўна, яшчэ каму-небудзь з сяброў. Толькі некалькі зь яго твораў, якія ён даслаў мне, спачатку ў Маскву, потым у

Барнаул і Данецк, пабачылі сьвет. Але тое, што было надрукавана, часам нельга было пазнаць. Пасьля бязьлітасных рэдактарскіх ножніц знікалі яго багатыя вобразы, настрой, сэнс, ідэя, і на сьвет зьяўляўся твор, які адрозьніваўся ад першакрыніцы, как тэлеграфны слуб ад разгалістага дуба. Валодзя прасіў крытыкі і парадаў, але я заўсёды захапляўся яго творамі і быў вельмі дрэнным крытыкам, за што ён мяне папракаў.

Першая наша сустрэча пасьля 1952 года адбылася восеньню 1959 г. у Маскве, дзе Валодзя вучыўся на Вышэйшых літаратурных курсах. Там я быў сьведкам напісаньня вельмі асабістай паэмы «Плошча Маякоўскага». (Потым яна ўвайшла ў кнігу «Нельга забыць»), Валодзя напісаў яе, не адрываючы пярэдняга паперы, і прачытаў за сталом, дзе акрамя мяне, маёй жонкі Музы, было некалькі маладых літаратараў зь Сібіры, Літвы, Нямецчыны і г.д. (Добра памятаю іркуцкага паэта Рэуцкага, які чытаў свой верш «Сьмерць ваўкадава»). У той вечар Валодзя таксама прачытаў верш з рэфрэнам «Ліофеля, дочка короля», навеяны нейкай нямецкай легендай.

Наступныя сустрэчы былі ўжо ў Менску. Часам, я трапляў туды ў час камандзіроўкі, часам, пасьля турыстычных паходаў на байдарцы. Камандзіроўкі ў Менск не былі заўсёды запланаванымі. Інстытут газавай прамысловасьці, дзе я працаваў, ня быў звязаны зь Беларусьсю. Таму прыходзілася знаходзіць мэты камандзіровак і дабівацца іх. Хацелася пабываць зноў у Беларусі, а галоўнае, сустрэцца з маім даўнім сябрам.

Валодзя заўсёды быў вельмі вясёлы пад час нашых сустрэчаў, шмат сьмяяўся, успамінаў нашыя школьныя гады. Запомнілася наша сустрэча ў 1972 (1973?) годзе. Валодзя прыехаў да мяне на таксі. Выходзіць з машыны і ледзь ня плача.

—Што здарылася?—пытаюся ў яго.

Ён дастаў з партфеля рукапіс, які ў страшэнным выглядзе. Валодзя пісаў самапіскай, і таму чарнілы расплыліся так, што нічога нельга разабраць. Я сам ледзь не плачу, пытаюся:

—Што тут было?

—«Пан Тадэвуш». Разумееш, спэцыяльна адпачынак для гэтай мэты ўзяў, забраўся ў Белавежскую пушчу, каб ніхто не перашкаджаў, сядзеў 10 дзён. Зрабіў пераклад і — на табе. Паклаў у партфель дзьве бутэлькі водкі, а яны разьбіліся й усю працу знічожылі.

— Валодзя, у цябе-ж фэнаменальная памяць. Ты-ж можаш адрадзіць твор.

—Разумееш, я за гэты час настолькі выдахнуўся, працуючы над перакладам, што ў бліжэйшы час, наўрад ці зноў вазьмуся за гэтую працу.

Потым мы паехалі на кватэру Рыгора Барадуліна, дзе сабралася даволі шмат людзей. Ён ненадоўга пакінуў мяне сярод іх, бо паехаў сустрэкаць будучую жонку Валянтыну. Калі вярнуўся зь ёю, быў трошкі веселейшы.

Уладзімір Караткевіч быў рыцарам у поўным сэнсе гэтага слова. Па натуре вельмі мяккі, добры, чулы, ён быў у той жа час чалавекам надзвычайнае сьмеласьці. Калі Валодзя лічыў, што ён або нехта пакрыўджаны несправядліва, ён, ня думаючы, што праціўнік мацнейшы за яго, можна ішоў у бой, У дзяцінстве гэта часта канчалася разьбітым носам або сіняком пад вокам, але гэта яго нісколькі не вучыла, і ў наступны раз адбывалася тое самае. Як ён напісаў у паэме «Орша»: «А ўсё ж такі мы былі гордымі жабракамі, гордымі, як касцільцы...»

Гэтае рыцарства было зь ім на працягу ўсяго жыцьця. Адночы ён паказваў мне шрам на руцэ, зароблены ім ў Кіеве ў час дзяжурства ў дружыне. Яго палаганулі нажом, добра што толькі па руцэ.

Такім-жа ён быў у сваёй літаратурнай і грамадзкай дзейнасьці. За тое яго любілі сябры (а іх было заўсёды шмат), і не любілі ўлады. У часы, калі гэта было вельмі небясьпечна Валодзя мог, нягледзячы на тое, хто яго слухае, выгукнуць: «Кастуся Каліноўскага на вас няма! Ён - бы паказаў вам вашае месца!»

Наступны выпадак характарэзуе Уладзіміра вельмі тыпова. У час дэкады беларускай літаратуры і мастацтва ён, едучы ў Маскву, апынуўся ў адным вагоне з Машэравым. Валодзя стаяў ля вакна і паліў. Падышоў Машэраў, пахлопаў па спіне і кажа: «Ну, як справы, Валодзя?» На што Уладзімір (а яму было пэўна 40 гадоў) пахлопаў Машэрава ніжэй спіны і сказаў: «Ды нічога сабе, Пеця».

Апошняя сустрэча зь ім летам 1980 г. была прыкрая для мяне. Мы дамовіліся сустрэцца зь ім на яго кватэры а 5-й. Але я, вярнуўшыся з паходу, настолькі стаміўся, што заснуў і праспаў прызначаны час. Прыехаў я да яго вечарам. Валодзя быў зол. Я ніколі раней не бачыў яго такім. Ён нават крычаў на мяне, што я не шаную яго часу, што ён спэцыяльна прызначыў гэтую сустрэчу на 5 гадзіну, бо пазваў да сябе другога сябра. Я прасіў прабацьчыны, але Валодзя быў у гневе. Ён у час адпачынку ў Крыму атрымаў траўму галавы, і яму сказалі, што ён пражыве ня больш месяца.

—Я павінен пасьпець зрабіць яшчэ шмат чаго, а ніхто гэтага не разумее...

Потым Валодзя крыху супакоіўся, мы нават выпілі зь ім за сустрэчу, але той былой сяброўскай атмасфэры ўжо не было. Так мы і разьвіталіся. І больш ніколі ўжо не бачыліся. Засталіся памяць аб ім, яго лісты і вершы, якія ён перасылаў мне, калі яшчэ нідзе ня мог надрукаваць. Усё гэта я перадам будучаму музэю Уладзіміра Караткевіча, які абавязкова павінен быць створаны.

Лісты і вершы Ёладзіміра Караткевіча

7/II-54 г.

Свет ты мой Леванидушка!

Долго думал аз, раб твой грешный, в каком стиле и духе начати к тебе свою цедулу. То ли в восточном духе (но то гда ведь пришлось бы писать тебе комплименты в духе: нос твой башня ливанская», «зад — куча песку» — а я на это неспособен), то ли в посконно-русском. Знаешь, в начале 20-х годов в крестьянском журнале «Жернов» помещались такие «былины».

*«Ох, ты гой еси весь рабочий люд
От сохи, от сердца и от молота,
Ты послушай-ко, что тебе спю
Я под гусли свои многострунные».*

А затем дело переносится «во Немечину».

*Там жывал бывал богатырь большой,
Богатырь большой Карла Марсович.»*

Ей богу. Вот чтоб меня женили. Былинным стихом я тоже не владею, а потому решил писать просто коротко и ясно. Только что написал письмо Наде Честновской (не знаю, знаешь ли ты ее, она оршанка и кончала 1-ую школу через год после нас), живущей в Москве по второму Донскому проезду 9 в общезитии «Дом коммуны». Если есть настроение—сходи с визитом, нет не хочешь, не надо. И вот сел писать оное письмо, дабы был ты на меня не злой, а любительно миловал (выражаясь языком «Правомы Мялешки»). Чтобы сразу отделаться то виршей пишу тебе, што посылаю 4 (четыре) стиха. 1-й «Машека», плоховат, в чём то едва ли не в длине. Два стиха в пародном духе, почему от них пахуче несёт липовыми лаптями. Хотел было послать тебе версус «Патриоты» да он был доже длинный и я поленился его пере-

писывать, а начало вырезал ножницами, так что лист с фокусом.

И наконец «Иней». О нем можно сказать, что года два назад он был и искренним и хорошим. А сейчас это уже не то и мне кажется натянутым. Мне и вообще всего более нравятся свои последние вещи, а чем далее отодвигается вещь — тем она мне кажется слабее. Есть только несколько штук, которые я и сейчас по старой памяти люблю, слишком памятные ощущения, которые их вызвали к жизни. Ты тоже прав, кинематографии мы не знаем чужой. После итальянцев и индусов это точно. Мне пришлось смотреть японский «А все-таки мы живем». В Киеве эта картина шла в одном из клубов всего один день и исчезла почему то. Но это было едва ли не лучшее, что мне приходилось видеть. То же может быть и в других местах. Мы себя сковали условностями. Зубоскальство Тимошенко и Березиных у нас уже смелая шутка, так же как «Испытание верности» — кино со смелой ситуацией. А нужна беспощадность настоящая. О индусских «ужасах» говорить не приходится. Они есть, но скользят мимо глаз, так же как и явная «декоративность» многих мест (как задний фон в плохой фотографии). Но надо учесть, что они все-таки делают 1-е шаги и начиная от «Детей земли» выросли чрезвычайно. И потом — это восток. У него притуплены нервы и он еще не очень понимает слов Пушкина, которые мы не понимаем толком: «Но привычка притупляет ощущения — воображение привыкает к убийствам и казням (в трагедии) и смотрит на них уже равнодушно, изображение не страстей и излиятий души человеческой

для него всегда ново, всегда интересно, велико и почтительно». Вот того, что многие убийства и ужасы в кино нас уже чуть не смешат они еще не поняли, зато поняли, что нужно изображать страсти человеческие. В этом их сила. Итальянцы изображают жизнь и это их сила сильнейшая. Американцы только одни ужасы (в таких картинах как «башня смерти») — и это мерзко, а наши — ни того ни другого. Наши картины чаще всего похожи на рассказы какого-нибудь Потапенко, что ли и большинство действующих лиц в наших картинах — кастраты. В общем, будет об этом

А артисты у индусов действительно гении. Взять хотя бы Притвираджа (судья Рагунат) или Дэванаида (адвокат в «Урагане»), да что говорить. А разве Радж Капур плох? Эх ма! Где то наши Москвины и Дальские, которые могли бы дать им очки вперед. Качаловы умирают, а на их место становятся ослы, попавшие в студию за успехи в профсоюзной работе. Сюжет «Феникса» богат и даже очень. Как его втиснуть в четыре десятка глав не знаю, но я жадничаю ужасно и для него хватаю лучшие слова. Страшно хочется писать, но я не могу этого делать. Когда на мне что-то висит и он лежит. А они уже ходят у меня в голове, влюбляются, дерутся, даже показывают друг другу дули, черт бы их взял. Боюсь, как бы не перешибли другие темы, а то что-то подозрительно капошится где-то в мозгах восстание Вошилы и его финал, когда восставших, зашитых в медвежьи шкуры, рвали в Кричеве борзыми собаками. Придется видно этому факту сунуть пока стих, чтоб на время отвязался, а потом посмотрим. Скоро уже и твоя защита. Однако жаль, что она назначена на конец февраля. Пиши, когда кончишь и когда поедешь домой и пр.

Трудись БРАТЕЦ! НАПОМИНАЮ В 1-й РАЗ.

Не знаю как насчет энэргостроения, а вообще у тебя голова — дай бы всякому и, судя по всему, ты мог бы очень хорошо писать, причем всерьез. Во-первых, письма тому свидетельство, во-вторых, то, что мы вместе начинали и с одиновым успехом. Помнишь как мы «Блоху» пародировали в применении к Ольге Ивановне. А на нее до сих пор зол отчаянно, Скотина а об

Екатерине Ивановне (даже в одну строку не хочу с той помещать) ничего не слышал. Кажется не в Холопеничах, а где — не знаю. Дорого бы дал за ее адрес. Так хочется сделать что-нибудь хорошее, а после написать ей. И забыть ее не могу, потому что, если помнишь, был в нее влюблен глупо, по-мальчишески, но всерьез. Пьесу помню. Ох и глупые были пьесы. У тебя главное действующее лицо (героическое) был почему-то лакей. А у меня герои ходили на ходулях, говорили невероятные вещи и разыскивали 2-й список «Слово о полку Игореве» и дико хохотали и те де. Но все равно приятно. И, думается, мне, ты бы сейчас с удовольствием прочитал, если б не разорвал. А раздоры были и глупые и не глупые. На них мы учились драться как позднее в жизни. Вот бы описать это всё: «Барань и выстрел Павловского, кажется, в воздух, и все это. Но боюсь что то чувство не удастся переложить И Ванька Козачонок, мой «соперник». Боже мой, как глупо. Эпиграммы писал, дулся. Бр-р. р. Пародировал как он «Аква» у «Вино» пил. Ну добре, что интересуется — спрашивай. И пиши мне обо всех новинках. Кста ти, ведь в Москве вот-вот на днях должна быть белорусская декада. Тебе на ней непременно нужно побывать. Начнётся она что-то вот-вот скоро. Узнай. Ну кончай. Пиши, когда будет настроение, милорд.

(Працяг у наступным нумары)

Орша

Мне да Тамера даліка
З вершвакмі прастымі
І сем гарадоў не паб'юча
З-за прасты маёй трыны,
А ўсё-ж пры звычці з скачывам
Дзе мілая мне Радзіма,
Дзе ў першы раз я пабачыў
Дзевінітва чётная сьме.
Чым не уартыце д'эбан?
Састроіць падэсць веілію,
За гонар тры будучы спраганца
Хочь кейкія гарады,
Хай сабе хочь мяжэнькія,
На дземець хатак са шкочай,
Хай сабе хочь такія
Як Шклоў, Дуброўна, Мяды.
І вось на выпадак гэкі,
Каб кроў не мілася зліваі,
Каб эблэкамі для размаду
Мне мімаваі не стаць,
Я адкачу проста так,
Каб стала ўсё справядлівым.
Орша - мой родны горад,
Мае спрадверная маць.
Дзе-б я не ванарыўся
Шыкамі раней незнаёмымі,
Як бы ў іных хатах
Не мляка было заснуць
Орша мае ў той час
Себе адгувае ўдома
Як тамкі махі вакзала
У вагах маіх прамывуць.

Тата мой родны горад:
Усё тэ родныя людзі,
Кожны камень на вуліцы
Знаёмы і дарэгі,
Орша ўспайма мене
Сваёй камуністаю гудзю,
Указала мне, дзе сьлёзы мае,
А дзе мае варэгі.
Яна не бішэра красюю,
Хуітэй зучілі пасутрозіў
З паркам свіім змарменамі,
З сваёй Падвінцкай гарой,
З леміваі сваёй Аршэцкай,
Што хваі земёныя коўчы
У лэўку ўсіх рэк славенскіх
У маршты, сіву Днэпро.
Хаткі, што да абрэву
Як ластавак гнёзды тымчэа,
Родныя і дарэгі
Як поўск каханай рукі,
Брук, размыты даўдэямі,
У помьшых каморках вуліцы,
Куродым на сценях будынкаў,
Дальнія ўзлікі.
Кедзе яна спіць
Адзіна і дарэга,
У горных істэўках возуцах,
Што ўсё се абвілі,
З пародамі, што на сваёй
Лаве не памірае,
Што сямь свае расселеў
На ўсіх куточках зямлі.
Каміцы ... было і такое
Вам падбіваі крывічкі,
Ввідям вас ках'валі

А үе-үи таки би өми
Тордыми уабраками,
Тордыми як касулычы,
Өв род вам бы ад Адама
А руки ү' вузынай поми.

Би пауіскай тивыма
Ками хлусіва казани,
Мадауры ү' рас вееме
Рабвы вам род асемяды,
Што любецца ү' вас на ванке,
На ванне вы нарадуванісь,
Вапна усіх вас карміма,
У ванне вам і меуаць.

Казани: "Тэта мой горад,

І хаі першотульны часам -
Эн лепшы, өв гэтак права
У чыстай дабры барачыбе.

Тэта - мой родны горад,
Яму не патрэбны прыкрасы,
Эн сам вы ілбе прыкрасы
І гордасць сам вы себе."

Я не уадаю х вавіцца,
Што лепей за ү' удама,
Што Оўца самая лепшая,
Што ү' свеце няма прыгаўці...

Ками хлусіва казани,
Мадауры ү' рас вееме
Рабвы вам род асемяды,
Што любецца ү' вас на ванке,
На ванне вы нарадуванісь,
Вапна усіх вас карміма,
У ванне вам і меуаць.

Казани: "Тэта мой горад,

І хаі першотульны часам -
Эн лепшы, өв гэтак права

У чыстай дабры барачыбе.
Тэта - мой родны горад,
Яму не патрэбны прыкрасы,
Эн сам вы ілбе прыкрасы
І гордасць сам вы себе."

Я не уадаю х вавіцца,
Што лепей за ү' удама,
Што Оўца самая лепшая,
Што ү' свеце няма прыгаўці...
Але галоўная гордасць
Тое, што як ведама,
Набудавані поўсвета
Руки се людзей.

Яны чыстыя вадзілі
І лён на фабрыках ткалі
Лес маршты вавіці

І ўмеі тавіць метал,
І ўёмных каменеланцы
Белы вапняк ламалі,
Торф роўні, зямлю каналі
І ўвёра бы іхні закар.

Хто мне ү' тым не паверыць,
Хаі на міз прыгадае
Пягата забавукі,
Вунічныя бай
Хаі прыгадае Замошавы
І потым на вух намагас,
Што гэты өмні арышанцы,
Родныя людзі май

Актыўкі чымнаю поглы
А воні свае зарышны,
Адрасу се ў багу
І .00 мільёнаў вяселі
І берозамі над Арышанай
І веемы сонейкай мае,
І бякітам першых працесах
У косах каханай маі.

Тут нарадзіліся думкі,
Ваня, талент, уявілія,
Тут стаў я сына адзіночкі
Аднаменнае ванька,
Таму і люблю се
Першымі велікім ка чынам,
Якое знікае з сэрца
Хіба што талкі з уявілія.

Я памню.
Мелкое как саўна ногі лёта,
Прывіт тумана в тале прылегла...
До щеки моеї коснуцца ветер
Лёгким дзюновеннем кроўка.
Кто это? Зачем меня ласкает?
Вздохи твои тихонько пронеслись?
Может это винула дорога
Навсичуть меня из-под земли?
Преобразилась в нежное дыхание,
В тихий полупрозрачный ветерок
И пришла избавить от страданья
Друга, кто остался одинок.
Милая, прильнишь хвост на мгновенье,
Вину. Нет. Без горла и без слёз
Нежное твоё прикосновение
Мелкое как шёлк твоих волос.
Где ты? Где ты? Где твоё дыхание?
Может ты осталась навсегда
Одинокой предкою тумана,
Что ушла неведомо куда?
Что это? Откуда эти звуки?
Вздохи улетевшие навек?
Проблеув навстречу ветру руки,
Мушкетёрский замер человек.

РДНАЕ СЛОВА

Калі паэт «асыпаецца песьняй...»

Святлана Анатольева

Наш цягнік спыніўся на маленькай станцыі Сы Кліф. Мы сышлі зь яго і па-сіроцку сталі сярод машын, якія чакалі сваіх гаспадароў, што паехалі на працу ў Нью-Ёрк. Цярушыў збрэдны дробны дождж. І раптам гэты па-кастрычніцку сумна-шэры дзень у момант нібы пасьвятлеў: як ратунак, насустрач нам бег чалавек. То быў Масей Сяднёў.

Ён амаль не зьмяніўся з тых часоў, калі 2 гады назад я бачыла яго ў Менску, у ДOME літаратара на ягоным творчым вечары. Не зьмяніўся вонкава. Але як паэт, здалося мне, памаладзеў. Мы ехалі ўздоўж балышака, усьцяж якога гарэлі, дакладна, як у вершы Сяднёва «падпаленыя восення бярозы», і гаварылі аб нечым звычайным, быццам-бы ўсе гэтыя гады мы бачыліся кожны дзень. У хаце яго мне таксама ўсё здалося знаёмым. У гасьцёўні, з прыгожых рэпрадукцыяў, нас сустрэлі Дон Кіхот, героі Пікасо, старажытна-велічныя храмы і вежы Мюнхена, лірычна-настальгічныя краявіды далёкіх краінаў. І толькі сонечна-залацістае святло, якое нападнула хату нейкім іскрыстым настроям, было напачатку незразумела мне. Святло гэтае ішло ад пазалочаных дрэваў панадворку.

Два дні прайшлі ў спрэчках, успамінах. Гаспадыня хаты сп-я Вольга расказвала пра віленскую гімназію, у якой яна вучылася, пра віленскі ўніверсітэт. Сп. Масей апавадаў аб Менску, Калыме, Нямецчыне. На трэці дзень ён, нарэшце, па веў нас ў «сваю сьвятыню-рэцыдэнцыю», стары, з альтанкамі, морам і яхтамі, прыгожы Морганаўскі парк на ўзбярэжжы затокі. Гэтае ўлюблённае месца блуканьяў нашага паэта. Гартаючы

ягоны зборнік «А часу больш, чым вечнасьць», перачытваючы такія вершы, як «Восень», «У парку», «Дрэвы у парку», «Лістапад», «Зажурылася восень», «Восень-гаспадыня», «Восень адмалацілася» і іншыя, я пераканалася, што гэты прыгожы парк паслужыў як-бы натурай для паэта. Менавіта тут у яго душы нараджа ліся вобразы, ідэі, якія потым і знайшлі сваё адлюстраваньне ў вершах.

Мы ішлі ў парк, каб даведацца, па кім так журботна сьпявае прыгажуня Восень. Мы хацелі пабачыць яе легкую, прывабную, якой яна неаднойчы зьяўлялася паэту. Але кожны раз, калі нам здавалася, што яе залочаны шлейф злоўлены, мы гублялі яго. Вось ён разьбіўся на тысячы асколкаў і ўслаў наш шлях. Вось ён сьлізгануў па дрэвах, мяняючы свае сонечныя фарбы. А вась, сотканы з сьвеглага павуцінья восені, ён ляціць па хвалях затокі ў танцы. І немажліва хоць на хвілінку затрымаць яго.

Само мора — блакітна-шэрае і салянае, бо ў ім сабраныя ўсе сьлязінкі восені. Яно таму і такое вялікае, што восень любіць плакаць дажджамі, лістападамі, песьнямі.

«Усхадзілася, узнялося мора.
Ускіпела белымі зьмяіста-шыпучымі скалкамі.
Магутныя хвалі тапілі іх у бездані,
але яны зноў узьнікалі з новым імпэтам і шаленствам.
Усхвалаванае, уздыбленае мора хадзіла разьюшанай стыхіяй,
у сваёй разьюшанасьці штурмавала бераг,
пярыла ў мураваную сьцяну і, хліснуўшы з усёй сваёй сілы
праз ейны верх, абдавала праходжых салёнымі пырскамі,
плявалася на іх шумнай пенаю, быццам помсьціла ім.
за тую сьцяну, якой яны хацелі утаймаваць яго,

адгарадзіцца ад яго ўзбуранай сілы. Не, мора
выйшла з сябе

узьянялося. Дастае сваімі усплёскамі, хлешча
па сьпінах праходжых.

Мора сьвяткуе сваю перамогу».

(Перамога мора)

Голас паэта, які чытаў нам свой
верш ўзрушаны. Паэт любіць мора. У яго
ёсьць цэлы цыкл марскіх вершаў. Між ін
шым, прафэсар Зоя Юр'ева ў сваёй працы
пра Сяднёва шырока спынілася на воб
разе вады ў ягонай творчасьці. Мора ў
яго дыша то спакоем, цішай, лагодай, то,
узбуранае, разьёшанай стыхіяй.

—Памятаю,—гаворыць паэт,—з жон
кай мы паехалі ў Гузум, ў нямецкі гара
док на поўначы, каб наведаць музэй
слаўнага пісьменьніка Тэадора Шторма.
Увечарам мы захапляліся цудоўным мо
рам. Было ўжо позна і мы вырашылі па
глядзець на яго раніцай, а прыйшлі —
яго ўжо ня было: зьбегла, адплыло. Рас
чараваньню майму ня было канца.

Пасьля гутаркі з морам мы пайшлі
да лаўкі, масееўскай лаўкі, месца яго
творчых роздумаў. Зь яе добра бачна за
тока, і можна назіраць, як снуюць над
морам чайкі, што крычаць, просяць есьці
і, як і людзі, шчасьця ды не знаходзяць
У Сяднёва пра гэта хораша сказана:

Мо таму так сумна чайкі,

узьялятаючы, над ім крычаць.

Тут заўсёды цішыня. Можа таму гэ
тае месца так кранае сваёй журботнай-
філёзафічнасьцю:

«З начы ў парку яшчэ быў мароз
і ў ім ня было
людзей.

Ды апаўдні парк ужо нагрэўся ад густога
восеньска сонца.

Было цёпла і ўтульна, аднак, лаўкі ў парку
яшчэ пуставалі.

Толькі ў вадным кутку, на выграце,
асунуўшыся,

сядзелі двое старых, і невядома было,
ці яны задрамалі, ці ўжо адыйшлі».

А недалёка адгэтуль, на ўзгорку, у
прыгожым палацы-будынку жыве Яна,

ягоная Мадонна. Зь яе акна бачна мора.
Дом-палац нагадвае нейкую цытадэль
шэра-зялёнага колеру.

—А вось тое месца, дзе я ледзьве не
адаў Богу душу. Як адным дыхам пась
кеплене маланкай дрэва побач мяне кі
нула на мяне свой найбольшы аськепак.
Не зрабі я аднаго кроку наперад, сёнь
няшняй сустрэчы з Вамі ня было-б, ска
заў крыху памаўчаўшы ён.—Усе пакіну
лі ў той час парк. І толькі я ў ім зас
таўся. Мне было цікава пабыць у парку
ў час навальніцы.

— А зараз, хто хутчэй сьбяжыць
уніз?—пытаецца сп. Сяднёў. І мы ляцім з
горкі. Сяднёў апераджае нас і хваліцца:

—Некалі ў маленстве я гуляў у спа
борніцтва з малым жарабяці, хто каго
абгоніць? Я бег шпрачэй за яго, абга
няў.—І без усялякага пераходу Сяднёў
пытаецца: « Якога колеру гэтае дрэва?

—А як называецца колер, які ўва
браў у сябе фарбы ружы і бурачкоў?—
пытаньнем на пытаньне адказваю я. —Не
дзе я чытала, што японскія школьнікі мо
гуць адрозьніваць каля 3 тысяч адцень
няў колераў. У японскай мове хапае сро
дкаў для абазначэньня гэтых адценьняў.

—Наша мова, канешне, не такая бага
тая. Вось паэты і мусяць узбагачаць на
шую мову, каб і ў ёй знайшліся дастатко
выя сродкі для ўсіх адценьняў.

Павольна мы вярталіся да машыны.
Восень, Сяднёўская восень танцавала
для нас свой разьвітальны танец. Зья
тала на землю залатое лісьцё, і пад яго
павольную мэлёдыю нараджаўся верш ...

Калі асыпаюцца дрэвы ў цішы —

зьвініць лістапад.

Калі чыстай сьлязінкай струменіць вада-
журчыць вадаспад.

Калі зоркавы дождж льецца срэбным
сьвятлом —

гарыць зарапад.

Калі паэт асыпаецца песьняй —

гучыць песьняпад.

3 «Масеевай кнігі»

Масей Сяднёў

Дом-палац

Гэты дом-палац на высокім беразе
затокі заўсёды інтрыгуе мяне сваёю ней
кай таямнічасьцяй: жыве ў ім хто, ці не?
Вокны ў ім атулены гэтак, што склад
ваецца ўражаньне, быццам ён нікім не
заселены, стаіць сабе, самотны, загад
кавы, вока праз вокны нічога ня можа
ўгледзіць, што там ўнутры, у сярэдзіне.

Але сёньня гэты дом-палац ажыў
для мяне. Затока ўсхадзілася сваімі ма
гутнымі, пеністымі хвалямі, гоніць іх у
штроне на самы бераг, над якім стаіць
дом-палац. Затока адкрылася пагляду
ўсёй сваёй узнятай паверхняй і можна
далёка акінуць яе, зь іскрыстымі, бя
лявымі скалкамі, простымі вокам. У нейкі
момант у вакне, што на затоку, нейчая
рука адхінула штору і я пабачыў.. Божа
мой, няма ў мяне слоў...пабачыў надз
вычайнай прывабнасьці жаночую поса
таць, што, відавочна, толькі што ўзь
нялася з крэсла, і, заварожаная, пачала
глядзець на бурныя хвалі, якія каціліся
ёй насустрач.

Яна

Я перакананы: у гэтым доме жыве
яна. Што яна сапраўды тут, сьведчаць
белыя, як чысты сьнег, пульхныя па
пяровыя істужкі, якімі абчэплена разло
жыстае дрэва пры саменькай дарозе на
супраць ейнага дому. Я іду паўз гэтае
дрэва раніцою. Зь ягоных галін зьві
саюць, як белыя лілеі, заспакоеныя ўжо
істужкі. Тут такі звычай: чапляць белыя
істужкі на галіны дрэў, калі ў доме мае
адбыцца нейкая ўрачыстасьць — дзень
народзінаў ці вясельле. Гэтыя істужкі і

ўзбудзілі ў мяне шчымліва-прыгожае па
чуцьцё: у гэтым доме яна спараўляла
свой дзень народзінаў. Я не дапушчаю,
што тут спраўлялася вясельле, яно ня
выклікала-б у мяне рамантыкі. Гэта бы
ло-б нешта ўжо скончанае. Не, тут уве
чары і да позьняй начы спраўляўся
дзень народзінаў, нейкай, абавязкава
прыгожай дзяўчыны. Ёй мо 18 ці 20 год.
Вось і дае яна вонкаваму сьвету, такім
праходжым, як я, што ў гэтым доме жы
ве яна, трохі гордая, быццам недаступ
ная, але пякельна зваблівая і гатовая.
Уся ў чаканьні. Цяпер-жа, пасьля нач
ной весялосьці, калі нават істужкі на
дрэве зьвісьлі ў сваёй стомленасьці, яна
пэўна сьпіць у вадным з пакоюў гэтага
прыгожага дому. І ў соннай рысы ейнага
твару такія, што... ну такія, што ты не
хацеў-бы больш нічога, як толькі дакра
нуцца ейных, і ў сьне звабных вуснаў.
Здаецца, яна ня сьпіць, а, у сваёй ці
хамірнасьці, жыве яшчэ тым што было.
Для мяне-ж яшчэ ня зьнятыя з дрэва
істужкі гавораць пра нейчае прыгожае
існаваньне, недаступнае мне, але зва
блівае і прынаднае. Ад гэтага мне тро
хі сумна, але гэты сум патрэбны мне як
лек, ён узвышае мяне. І ці я іду, ці еду,
я не магу ня зірнуць на ейны дом: там
— яна.

1991 г.

«Я не самотны, я кнігу маю...»

Святлана Белая

Напярэдадні яму прысьнілася маці. Такой шчасьлівай і прыгожай ён ніколі больш яе ўжо ня бачыў. Залатым дажджом струіліся яе шаўкавістыя валасы, дзівосным агнём гарэлі вочы. А сама яна была такая сьляпуча-белая, аж гарачая. Ён адчуваў цяпло яе прысутнасці, цеплыню яе голаса. І яму нясьцёрпна хацелася падыйсьці і дакрануцца, прытуліцца да яе. Але Максім баяўся зварухнуцца. Ён не хацеў, каб маці зьнікла.

Матуля грала на фартэпьяна. Але калі яна засьпявала: «Ой, чаму ты стаў паэтам у нашай беднай старане?..» — ён забыўся і зрабіў крок насустрач ёй. Песьня абарвалася і маці ператварылася ў музыку. Яна стала мэлёдыяй, якая ляцела да зорак, да вечнасці, пакідаючы за сабой цішыню і надзею.

У хаце было ціха. Максім падыйшоў да фартэпьяна, якое, здавалася, яшчэ выпраменьвала пяшчотнасць яе пальцаў. На чорнай лакараванай крышцы ляжаў вянок з васількоў. Ён узяў яго ў рукі і — прачнуўся...

А вечарам паэт трымаў свой вянок. «Вянок», дзе засушыў ён на паперы «краскі, сьвежыя калісьці, думак шчырых і чуцьця». Кніга пахла друкарняй па на Марціна Кухты й яго роднай Бацькаўшчынай. Ён верыў і не верыў у гэтае. Няўжо споўніліся яго мара і сон, ягонае выратаваньне?

А да «Вянка» трэба «Красавік», а яшчэ «Шыпшыну», і нават «Палын-траву», каб раськвітнела беларуская літаратура чароўнай кветкай, загучала ў яе пазіі музыка садоў, лясоў і палеткаў.

Максіму радасна. Усё сьпявае ў душы. Але пісаць вершы сёньня ён чамусьці ня можа. Усе блытаецца ў галаве. «Думкі з розуму ліюцца, Пачуцьцё з душы бяжыць...» Таму замест вершаў ён падпіша зборнічак блізкім людзям. Максім з замілаваньнем узяў кніжку і пачаў выводзіць на першай бачынцы, пад прозьвішчам: «Тете Маше от любящего ее автора. М. Богданович». Атрымалася прыгожа

МАКСІМ БОГДАНОВІЧ.

*Тета Маша
от любящего ее автора.
М. Богданович*

ВЯНОК

кніжка выбраных вершоў.

Тады ён узяў наступную кніжку, кнігу для Ані. Як шкода, што ён не атрымаў трэцяга ліста карэктуры, і ня змог паправіць усе памылкі. А галоўнае, паставіць над разьдзелам «Мадонны» тры літары А.Р.К. Ане Рафаілаўне Какуевай прысьвяціў ён гэтую частку зборнічка. Анечка даўно была ягонай Мадоннай.

А можа гэтая памылка да лепшага? Пэўна, гэта лёс. Калі ім не суджана быць разам, так навошта і гэтае пісьмовае прызнаньне ў каханьні — А.Р.К.? Навошта, каб нехта ведаў, што яго Вераніка — гэта Аня Какуева? Няхай думают, што Яна — выдумка яго галавы. Лепш так,

Яна будзе ягонай тайнай. Паэт мае права на гэтае.

Максім падпісаў кнігу брату Ані, Мікалаю. Той абавязкова пакажа «Вянок» ёй. А тая ўсё зразумее. Так будзе лепей.

Яшчэ адзін экзэмпляр ён падпісаў Мікалаю Агурцову, свайму сябру па газэце «Голос». Мікалай Агурцоў рэдагаваў літаратурны разьдзел газэты й яе бібліяграфічны аддзел. Менавіта да яго прыносіў Максім свае рэцэнзіі й апавяданьні. Зь Мікалаем яго звязвала даўняе сяброўства, але ня толькі на літаратурнай глебе. Агурцоў быў кразнаўцам. Ён аб'ездзіў усю Яраслаўскую губэрню, напісаў некалькі працаў на аснове сваіх вандровак. У рэдакцыі Мікалай, дзякуючы сваёй неўгамоннай натуры, быў незаменнай асобай. Ён на працягу шмат гадоў зьбіраў картатэку ўсіх яраслаўскіх выданьняў. Не было ніводнага значнага артыкула па гісторыі, культуры Яраславіі, якога-б ня мелася ў ягонай калекцыі. І не было ніводнага чалавека ў рэдакцыі, хто-б не пакарыстаўся ягонай картатэкай.

...Максім зайшоў да Агурцова ў рэдакцыю «Голоса» пасьля ліцэю. Той быў не адзін. У кабінэце сядзеў сярэдняга веку чалавек, прыеманай зьнешнасці. Максіму здалася, што ягоны твар знаёмы яму. Мажліва, яны сустракаліся з ім у рэдакцыі, але як яго імя? Незнаёмец нешта абмяркоўваў з Агурцовым, і Максім спачатку падумаў, што зайшоў не ў час, але памыліўся.

—О, нарэшце, Максім прыйшоў. Як пажываеце, малады чалавек? Чаму дарогу да нас забыліся?—радасна вітаўся Мікалай, пераходзячы ад слоў да справы.

—Ці пазналі Вы, шаноўны спадар, нашага публіцыста Пятра Крыцкага? Той, як і Вы, доўгі час прападаў невядома дзе. А сёньня ашчасьлівіў нас сваім візытам. Прыйшоў зь цікавымі прапанова-

мі. Ён, разумеюць, даражэнькі Максім, задумаў часопіс выдаваць. І нават першы нумар здаў у набор. А вось на другі — цікавага матэрыяла ў яго не хапае. Так ён прыйшоў да мяне і пытаецца грозна, дзе Ваш паэт Максім Багдановіч? Жадаю запраسیць яго ў свой часопіс для супрацоўніцтва.

Голас у Агурцова, як і заўсёды жартаўлівы, але адчувалася, што на гэты раз ён не разыгрывае Максіма. У рэдакцыі «Голоса» супрацоўнікі паважалі і нават любілі юнака. Ён лічыўся адным з най лепшых аўтараў літаратурнага аддзела і падаваў вялікія надзеі, як будучы сталы супрацоўнік. Ягоны нарыс, прысьвечаны 100-годзьдзю з часу нараджэньня паэта С. Дружыніна, рэцэнзія на раман Трыстана й Ізольды ў пераказе Ж. Бедьэ, былі высока ацэнены ў рэдакцыі.

— Так што Вам застаецца загладзіць сваю віну, — працягваў далей Агурцоў, — толькі адным шляхам: стаць супрацоўнікам часопіса «Русский экскурсант» — першага на Русі экскурсійнага выданьня.

— Я маю чым выкупіць віну, — сказаў Максім і працягнуў да Агурцова свой «Вянок».

—Максім Багдановіч. «Вянок», — не паверыў сваім вачам Мікалай. Віншую Вас. Ад шчырага сэрца віншую і жадаю, каб гэтая сьціплая на выгляд кніжка прынесла Вам вядомасьць і папулярнасьць ня толькі ў Беларусі, але і ў Яраславіі. Але-ж вы і зьмянілі ўсе мае пляны, шаноўны спадар. Думаў да хаты зараз пайду, а прыдзецца застацца. Буду ўдыхаць водар вашага «Вянка» і вывучаць беларускую мову. А так як, мажліва, буду мець некаторыя пытаньні, то вельмі прашу завітаць да нас у чацьвер. Тым больш, што рэдактар запрашае Вас ў гэты дзень да сябе.

Вяртаўся з рэдакцыі Максім разам з Крыцкім. Па дарозе той расказваў яму пра новае выданьне — часопіс «Рускі эскурсант», які ставіў сваёй мэтай пазнаёміць чытачоў зь гісторыяй і разьвіцьцём эскурсыўнай справы, з цікавымі куточкамі дзяржавы, з гісторыяй народаў і іх культуры.

—Мы будзем друкаваць артыкулы аб гісторыі і культуры розных куткоў Расеі, справаздачы эскурсіяў, рэкамендацыі іх кіраўнікоў, уражаньні саміх эскурсантаў, — сказаў на разьвітаньне Крыцкі. — А таксама хроніку, крупіцы вопыту аматараў паходаў, бібліяграфію новых кніг па гісторыі і культуры. Я ведаю, што Вы, Максім, вельмі назіральны малады чалавек. Тое, што мне даводзілася чытаць на старонках газэты «Голос», пацьверджае маю думку і сьведчыць аб вашым таленце. Так што дзьве ры нашай рэдакцыі заўсёды адчыненыя для Вас. З радасьцю будзем чакаць Вас і Вашыя творы.

У чацьвер Максім, як і абяцаў, зайшоў у рэдакцыю. Агурцоў сустрэў яго радасна і, паказваючы на кніжку, якая ляжала на ягоным сталі, сказаў:

—Я зь цікавасьцю праглядзеў зборнік. Тое-сьце, што зацікавіла мяне, адзначыў. Але растлумачце мне, чаму Вы, народны беларускі паэт, напоўнілі Вашу кніжачку санетамі, рандо, трыалетамі й іншымі чуждымі народу формамі? Да таго-ж, Вы амаль да кожнага верша далі па эпіграфу ледзь не на ўсіх эўрапейскіх мовах. Навошта гэта?

Максім пачаў, хвалючыся, горача даказваць, што гэта менавіта і трэба было зрабіць.

—За беларускай мовай не хочучь прызнаваць самастойнасьці і самабытнасьці. Ня хочучь дапускаць і думкі, што на гэтай мове можна выказаць усе рухі чалавечай душы і даць любую

літаратурную форму. Я сваёй кніжкай хацеў паказаць, што ўсё гэтае мажліва. А для гэта трэба было беларускую мову паставіць разам з эўрапейскімі мовамі.

Максім хацеў таксама сказаць, што глянуўшы адразу на ўсю беларускую пісьменнасьць, бачым, што за апошнія гады сярэдня вартасьць твораў падвышаецца, што цяпер кожны піша так, як некалькі год назад маглі пісаць найлепшыя пісьменьнікі нашы. А гэта можа значыць адно: тое, што ў беларусаў вырабілася літаратурная мова. Ня трэба цяпер, канечна, ісьці ў чужыя людзі, шукаючы глыбокіх і трывожных дум, чулага і хвалючага пачуцьця, душу радуючай красы, Ня трэба, бо і ў саміх ёсьць. Мала таго, самі яны могуць да нас зьвярнуцца, бо іншы раз таго, што маем, мы, не знойдзецца ў іх. І гэта ня толькі таму, што ў нас ёсьць пісьменьнікі зусім асобнага духу, як напрыклад, Купала, Гарун, Ядвігі Ш., Бядуля ды інш. І ня толькі таму, што яны апісваюць беларускае, мала дзе вядомае жыцьцё. Не, і апроч гэтага знойдзецца шмат чаго, вось хаця-б нацыянальнае пачуцьцё: не зьвінелі, ды і ня могуць зазьвінець у расейцаў, напрыклад, яго струны так, як у нашай пісьменнасьці й ясным робіцца праз гэта, што ня толькі нашаму народу, але і ў сусьветнай культуры нясе яна свой дар.

Ён так і не закончыў сваю думку. У кабінет зайшоў сакратар і запрасіў іх да рэдактара. Там ужо ўсе былі ў зборы. Малады фатограф прызваў да цішыні й усьмешак.

—Багдановіч, не саромьцеся станавіцеся ў цэнтр, — сказаў нехта, бачучы разгубленасьць Максіма.

—Давай, давай, браце, падбэдзёрыў яго Агурцоў. — Гэтая фатаграфія некалі ўвойдзе ў гісторыю. А для гісторыі трэба цярэць.

Пасьля здымкі рэдактар павіншаваў Максіма з выходам ягонай кніжкі і на разьвітаньні сказаў:

—Уважліва чытайце «Голос». Хутка мы зьмесцім нешта цікавае для Вас. А наогул, я хацеў, што-б Вы часьцей прыходзілі да нас. Чытачы засумавалі без Вашых твораў.

Пасьля размоваў у рэдакцыі Максім прыйшоў да хаты акрылёным. Адразу ўзяўся за працу. Ён ужо даўно задумаў напісаць сэрыю артыкулаў, прысьвечаных разьвіцьцю расейскай і беларускай літаратуры. А зараз гэтае жаданьне толькі ўзмацьнілася.

За кароткі час былі закончаныя артыкулы «Краса и сила», «Памяці Т.Г.Шевченко», напісаныя ў сувязі з 100-годзьдзем з дня нараджэньня паэта Тараса Шаўчэнкі, «Одинокий», прысьвечаны Міхаілу Лермантаву, «Безумец», напісаны да 350-годзьдзя з часу нараджэньня Галілея Галілеа, «Н.К.Михайловский». Амаль кожны тыдзень у газэце, у разьдзеле бібліяграфіі зьяўляліся рэцэнзіі Маскіма на новую мастацкую або навуковую літаратуру.

За працай час ляцеў хутка. Максім і не заўважыў, як вясна ўступіла на зямлю, як пабірюзіла неба і Волгу, зрабіла ўсё навокал сьвяточна прыгожым і маладым. У Максіма пачаўся ўздым творчых сіл, ён працаваў ўдзень і ўноч. А тут яшчэ яго добры прыяцель па ліццю Міхась Аржэнцкі, які спрабаваў пісаць вершы, пазнаёміў з багатай бібліятэкай яго бацькі, выкладчыка палітыч найэканоміі і статыстыцы ў Дзямідаўскім ліцэі. Калекцыя мела ўнікальны збор кніг на польскай мове. Чаго толькі варта прыжыцьцёвае выданьне А. Міцкевіча «Пан Тадэвуш»! Міхась прапанаваў Максіму абменьвацца кнігамі з бацькоўскіх бібліятэкаў. Багдановічу ідэя спадабалася. І ён вырашыў вывучыць польскую мову. А

за дапамогай зьвярнуўся ў газэту «Наша Ніва»

«Пане Вацлаве!

Скончыўшы вясеньнія экзамены, адразу хачу прыступіць да свайго даўняга жаданья, — а ўласна хачу вывучыць польскую мову. Дзеля таго надашліце мне накладной платой на Дзямідаўскі ліцэй вось якія кнігі: 1. Leon Wasilewski. "Litwa i Bialorus". 2. Слоўнік польска-расейскі, не надта вялікі па Вашаму выбару. Па Васілеўскаму я і хачу вучыцца. Маю надзею, што за лета здолею такі яго прачытаць. Калі ёсьць польская граматыка на расейскай мове, таксама не занадта вялікая, дык надашліце й яе. Заўтра прымуся за Скарыну або за расказікі. Гэтымі днямі надыйшло ў «Нашу ніву» колькі новых вершаў. Што да Скарыны, дык вось якая рэч: я напісаў апырк яго ўласнай біяграфіі асобны раздзел, дзе падаў характарыстыку папярэдняга беларускага культурнага жыцця і пісьменнасьці. Але гэты раздзел заняў столькі-ж месца, як і сам Скарына. Здаецца, занадта. А між тым гэты раздзел удаўся. Што рабіць — скараціць ці не? Кланяюся ўсім.

М.Багдановіч.

23 мая 1914 г.»

Да сканчэньня экзаменаў заставаліся лічаныя дні. На нейкі час Максім пагрузіўся ў ліцэйскія клопаты і перастаў заходзіць у рэдакцыю. Але нечакана «Голос» нагадаў аб сабе.

...Максім вяртаўся зь ліццю. Толькі што ён лёгка і хутка здаў экзамен і таму вырашыў прайсьціся па наберажнай Волгі. У парку ля Стрэлкі, месца, дзе Котрасьль упадае ў магутную Волгу, ён прысеў на лаўку. Дзень быў сонечны, прыгожы. Ні думаць, ні рабіць нічога не хацелася. Прыемна дмуў ветрык, граючы з газэтай, якую нехта выпадкова пакінуў на лаўцы. Гэта быў 123 нумар «Голоса». Максім ня мог не праглядзець

яго. Ён бегла перачытаў перадавіцу, апошнія навiны, потым разгарнуў «Голос» і не паверыў сваім вачам. У самым цэнтры стаяла: «Максім Богдановіч. Вянок. Кніжка выбраных твораў» Гэта была другая рэцэнзія на яго зборнічак. Газэта «Наша ніва» змясьціла крытычны артыкул на ягоны «Вянок». Максім не пакрыўдзіўся, але напісаў верш «Пану... на спамін ад аўтара:

Дзень добры, пане! Вось Вам прасты надпіс:

Ёсьць гэткая японская забаўка, —
Кідаюць дробныя аскэпкі дрэва
Ў ваду — і робяцца яны цвятамі.
Ўсё гэта мне згадалась мімаволі,
Калі чытаў я Вашу стацыю
Аб вершыках «Вянка». І шлю падзяку
І цісну руку. Ваш М. Богдановіч.

Зараз прад Максімам новая рэцэнзія. Няўжо — ж таксама ў ёй будуць крытыкаваць яго. На адзіным дыханьні Максім прачытаў яе:

«Лежачая перед нами книга стихов на белорусском наречии иллюстрирует стремление белорусской интеллигенции к «национальному» подёму, если можно вообще говорить о белорусской литературе. Вместе с тем ясно стремление вдвинуть область белорусского творчества в общее русло литературы.

Автор рецензируемой книжки не ограничивает себя узким кругом «народных» сюжетов, как это наблюдалось до сих пор в Белоруссии. Как по сюжетам, так и по обработке стихи г. Богдановича ничего «народного» не заключают, если не принимать во внимание простоты его произведений. Несомненно, это произведение — продукт обшей «интеллигентской» литературы, и рассчитаны они, по видимому, не на простого читателя: книжка пестрит иностранными эпиграфами. Не беремся судить насколько стихи г. Богдановича связаны с «народ-

ной» психологией белоруса, но такие стихотворения, как «Слуцкія ткачыкі», являются безусловно откликом народной души. Эти чудесные стихи даже для человека незнакомого с белорусским диалектом, открывают истинную красоту выражения на таком казалось бы грубом и неподдающемся наречии. Прекрасно передано настроение «бездольных» ткачих взятых на панский двор «ткаць залатыя паясы». За стеной «смеется поле», сияет небо за окном, а они сидят и ткут, переживая за станком родные впечатления «ясных далей», синеющих «милыми васильками».

Цямнее край зубчаты бора...

І тчэ, забыўшыся рука,

Заміж персідскага ўзора

Цвяток радзімы васілька.»

Максім скончыў чытаць. У яго роднай Беларусі зараз расьцітала вясна. І таму ягоныя думкі мкнуліся мімаволі на Бацькаўшчыну, туды, дзе «блішча збожжа ў яснай далі, Сінеюць міла васількі, Халодным срэбрам зьзяюць хвалі Між гор ліючайся ракі...» Максім душою быў там.

А над Яраславіяй плыў абедзены звон. Нізкім басам сьпяваў сабор Усьпеньня над Стрэлкаю. Звонка, пранізліва гучалі званы храма Ільлі Прарока. Аднекуль здалёк даносіўся гук Толгінаўскага манастыра. І над усёй гэтай чыстай празрыстай вясёлкай гукаў плыў адзіны звон, ад якога шчаміла сэрца. Плакала званіца былога Спасаўскага манастыра. І ў гэтым трывожным гуку, чуўся жалобны, сумны плач труб яго роднай Гародні. Плацаць званам было чаго. Хоць газеты аб гэтым і не пісалі, але пах пораху першай сусветнай вайны ўжо вісеў у паветры. Званы прадчувалі яе. І таму плакалі.

Ідуць жаўнеры Беларусы

Словы і музыка
Пётры Звоннага

Аранжыроўка
Аўгена Мэгаліфа

Ідуць жаўнеры Беларусы праз вёскі, сёлы, гарады,
Пэраламаць усе прымусы, што нас гнялі вякі-гады.
Няхай больш ворагі ня сьмеюць сваю нам волю накідаць, —
Сьцягі Пагоні ўжо ясьнеюць, іх рукі моцныя дзяржаць.

Зь іх не адзін у вёсцы роднай пакінуў любую сваю.
Яе пагляд ў начы халоднай яму прыпомніцца ў баю.
Як птушка думка ўдаль нясецца, дзе хата родная, дзе плуг,
І ён бясстрашна ўперад рвецца, каб біць бандытаў — валацуг.

Ідуць жаўнеры і сьпяваюць, дзяўчатам сэрцы б'юць мацней.
Праменьні сонца ў зброі зьзяюць, калёны йдуць далей, далей,
А песьня рвецца над палямі — вон, гадаўе, з нашай зямлі!
Вы нашу кроў пілі гадамі, хопіць, вы век свай аджылі

Ідуць жаўнеры Беларусы праз вёскі, сёлы гарады,
Пэраламаць усе прымусы, што нас гнялі вякі-гады.
Сьцяг бел-чырвона-белы вольны ў сэрцы кожнага із іх.
Жаўнер Краёвай Абароны на варце стаў правоў сваіх.

Голас

Ф-на

The musical score is written for voice and piano. It consists of two systems of staves. The first system has a vocal line (Голас) and a piano accompaniment (Ф-на). The second system continues the piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'f'.

ЗЬ ЖЫЦЬЯ ЭМІГРАЦЫІ

На дапамогу пацярпелым ад Чарнобыля

пайшлі сродкі ад канцэрта, які быў арганізаваны Камітэтам Дапамогі Ахвярам Чарнобыля Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы ў Брокліне, Нью-Ёрк. Ён адбыўся 27 кастрычніка.

На сьв. Літургіі і на канцэрце прысутнічалі міністр замежных справаў Рэспублікі Беларусь Пётр Краўчанка, шэф беларускай місіі ў ААН Генадзь Бураўкін з жонкай Юліяй Бураўкінай і дачкой Святланай, пастар Пол Мур з жонкай Шарон. Падчас абеду Пётр Краўчанка, Пол Мур, Генадзь Бураўкін выказалі надзею, што толькі ўсе разам мы зможам прыпыніць наступства Чарнобыльскай катастрофы.

Чарнобыльская тэма стала лейтматывам канцэрта, які падрыхтавалі Рыма Маленчанка, Валянтына Пархоменка і Алесь Казак. Таксама ў ім прынялі ўдзел сп-я Шарон Мур, Волечка Казак, Лілія Дворжэц, Раман Унукаў і Уладзімер Бучэль. На заканчэньне канцэрта ўсе артысты і госьці выканалі сумесна песьню, напісаную Барысам Данілюком «Пачуй, о ласкавая Маці».

Вас завуць каралевай сьмеху,

Бачу Вас каралевай смутку, Ганна Рыжкова.
Не дае Вам спакою роднае слова,
Вы да сэрца яго прытуляеце...

Гэтыя словы менская паэтэса Неллі Тулупава прысьвяціла шчырай захавальніцы роднага слова актрысе Ганне Рыжковай. Пра гэтую таленавітую жанчыну, якая столькі гадоў аддала прапагандзе беларускай мовы, можна расказаць бясконца. Яе, такі пяшчотны, мацярынскі, багаты, як і мова нашая на розныя адценьні і пачуцьці, голас, гучаў па радзь і выхоўваў не адно пакаленьне беларусаў. Ён гучаў у часы, калі беларуская мова была амаль што забароненая, калі ў афіцыйных колах хадзіла выслоўе: «Некому гэты беларускі язык не нужен, разве только Рыжковай».

Сапраўды, мова патрэбна была Ганне Рыжковай як вада, як хлеб. Гэтак сама, як і Ганна была патрэбна сваім слухачам. У гэтым упэўніліся ўсе, хто прыехаў на канцэрт Ганны Рыжковай, які адбыўся 16 лістапада ў Саўт-Рыверы. Адным зь яго арганізатараў была даўняя, з часоў вучобы у Рэспубліканскім мастацкім вучылішчы, сяброўка Ганны Ірына Цупрык. Можна сказаць, дзякуючы ёй і адбылася гэтая сустрэча саўтыверцаў з актрысай. Як расказвала сама сп-я Цупрык, год назад яна даведалася, што Ганна жыве ў Менску, дазналася яе адрас і запрасіла да сябе ў госьці. Так Ганна Рыжкова й апынулася ў Саўт-Рыверы.

Так і адбыўся гэты цудоўны канцэрт, поўны сьмеху і сьлёз радасьці. Ганна Рыжкова чытала клясіку беларускай літаратуры і сучасных паэтаў. Чытала з натхненнем, з вялікай любоўю да слухачоў, чытала, як і заўсёды чытае. Разам з Ганнай Рыжковай выступалі ў гэты дзень Валянтына Пархоменка і Алесь Казак. Яны прасьпявалі вянок зь беларускіх, украінскіх і расейскіх песьняў.

-дучь жаўнерк Беларусы праз вескі-сёлы равады

-ра-ла-маць усе прымусы, што іх гняці бякі гады.

-хай больш ворагі ня сімекць сваю нам волю накідаць, сьмя-гі па-

-го-ні ўжо ясь-не-юць іх ру-кі мо-ны-и дэяр-маць.

КАНЕЦ

Упершыню

адбылася на «Полацку» рыбная вячэра. 9 лістапада кліўлендцы сабраліся на агульную трапезу, якую прыгатавалі Лідзія Лазар-Ханенка, Марыя і Крыстына Каваленкі, Валянтына Гай і інш. Акрамя смажанай рыбы ўсе маглі пачаставацца варэнікамі, якія на працягу многіх гадоў штотыдня робяць прыхажанкі царквы Жыровіцкае Божае маці.

у вялікай новай залі «Полацка» адбывалася святакаваньне традыцыйнага амэрыканскага свята — Дня ўдзячнасьці. 24 лістапада пасьля сьв. Літургіі быў абед, які арганізаваў царкоўны камітэт. У сваёй прамове яго старшыня Сяргей Карніловіч прывітаў сабраўшыхся, а таксама выказаў падзяку жанчынам, якія прыгатавалі традыцыйны абед: фаршыраванага індэка, журавінавае жале, беларускую і індыйскую салодкую бульбу.

Нашыя госьці

Хаця летні сэзон адпачынкаў даўна скончыўся, госьці працягваюць ехаць у Кліўленд. У кастрычніку-лістападзе да кліўлендцаў завіталі сваякі Кастуся Калошы Раіса Калоша з в. Нагорная Баранавіцкага р-на і Кастусь Суднік з Баранавіч, а таксама прадстаўнік фірмы «МіО» Віктар Асіпенка зь Менску.

Братавая сп. Калошы сп-я Раіса і швагер сп. Кастусь прыехалі ў Амэрыку, як кажуць, па гарачых сьлядах, дзяцей, якія сёлета гасьцілі ў дзядзькі Кастуся. Як і ўсе людзі, якія ніколі не адрываліся ад роднай зямлі, яны не маглі сядзець у хаце бяз працы. Абодва ўвесь час нешта рабілі на «Полацку», а таксама разам з прыхажанкамі царквы гатавалі варэнікі: з бульбай, капустай, тварагом.

Віктар Асіпенка, таксама не губляў часу. За картокі час побыту ў Кліўлендзе, ён пабываў на прадпрыемстве Анатоля Лукьянчыка, пазнаёміўся з таварамі мясцовай прамысловасьці. 21 лістапада ў царкве Жыровіцкае Божае маці адбылася сустрэча Віктара Асіпенкі з кліўлендцамі. Размова ішла пра бізнэс, пра стварэньне сумесных беларуска-амэрыканскіх прадпрыемстваў і мажлівасьцях выхаду Беларусі на міжнародны рынак.

Рэдакцыя часопіса «Полацк» віншуе Вольгу й Астэпа Яраховічаў з жанімствам іх сына Данілы. Зычым Данілу й ягонай жонцы Приселе ўсяго самага найлепшага: здароўя, шчасьця, каханьня ды, як казалі ў старыя часы, долечкі добрай.

Алесь Мемус

«Кафля ХVII—пач. ХХ стст. з Полацка і Віцебска»

